

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**ITINERARI[I] || ITALIAE || RERVMQ. ROMANARVM || LIBRI
TRES ||**

Schottus, Franciscus

Antverpiae, 1600

Dvx viæ, quatriduo lustrandi Romanas omnes Antiquitates. VIII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-70633](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-70633)

AQUAE-DUCTVS.

Aquã Virginem Tiberius Cęsar induxit, Nicolaus v. Pont. instaurauit anno 1554. Pontif. VII. vt præfert inscripto.

FONTEM FELICEM de suo nomine ante Pontificatum Xystus v. trino gurgite in Urbem induxit. Alij Pontifices alias aquas fontesque, & aquæductus instaurarunt.

D V X V I Æ
 QVATRIDVO LVSTRANDIS
 ROM. VRBIS ANTI.

QVITATIBVS.

CAP VIII.

Ex Iac. Boissardi Vefuatini TOPOGRAPHIA V. Rom.

DIES PRIMVS.

VATICANO auspicator, in eorum potissimum gratiam, qui ex Hetruria Urbem ingrediuntur porta Vaticana, quę Castello S. Angeli adiacet. Hic *prata Quintij*, quę alij Pincij fuisse autumãt, hodie, *A-prata*: locus est amœnissimus, quo iuuentus Romana ambulandolaxare animum solet.

Porta Aelia, vulgò Castelli, ducit ad Hadriani Imp. molem; quod sibi & Antoninis sepulcrum extruxerat, opus amplum, solidum, & latericium, sed nunc gradibus pertusum, vt commodè

modè habiterur, machinisque resistere queat, præsidiumque sit summorum Pontificum: qui eò se per porticus, ac meatus, vulgò *Curritoria* nominant (vt obsessi ab hoste tuti sint) secreto conferre possunt: Olim Crescentius quidam per vim tenuit, & urbem; nunc Pontificum est, & *Castellum S. Angelis* hodie appellatur, ab angelo, vt fama est, Urbem gladio propugnate. Spectaturque in apice Angeli statua: Auxit, firmavitque egregiè Alexander VI. Borgia, vt inscriptio ad pontem testatur. Marmora, columnæ, & statuæ in Vaticanum templum, S. Petri, Palatiumque translata sunt. Visuntur tamen Hadriani Imp. armati caput, ac Palladis. In conclau superiore in locellis (Itali *Nisolos* vocant) trium illustrium antiqua marmora conspiciuntur. Cetera ad rem spectant militarem, vt machinæ quibus ter quotannis in Pontif. honorem, atque Petri ac Pauli festo, ceterorumque Apostolorum, ignes artificiosè iaculantur.

Hinc Pons Aelius, sui arx illa dominatur, sic dictus, quod ab eodem Aelio Hadriano Imp. in sepulcri gratiam sit conditus. Hodie *Pons Castellus* dicitur. Statuæ vtriusque Principum Apostolorum affabrè factæ, auspiciis Clemētis VII. Pont. cum Tiberis inundās Urbem pontemque valde deformasset, anno huius sæculi xxx.

In ponte spectabis è regione Xenodochij S. Spiritus, ruinas *Pontis triumphalis*, qui collapsus est: itaque dictus, quod per eum triumphantis pompam in Capitolium agerent.

Burgum vocant illam Vaticani partem omnem à ponte Palatium versus: olim Silua fuit & lucus Vaticanus ante Alexandri II. Papæ tempora in quo pyramis erat sepulcralis P. Scipionis Africani, cuius adhuc quædam visuntur in ea templi area, quæ Paradisus dicitur; Nux
pinca

pineae ingens ex ære, ærei que pavones inaurati. In Burgo palatia ædificiis illustrata sunt:

1. Cardinalis Dandini ad Divæ Catherinæ. Hic caput è marmore Agrippinæ matris Neronis: Hadriani item Imp. & Antinoi Bithymi, dilecti pueri. Et M. Aurelij, ac Sabinæ cuiusdam mulieris: alterum Hadriani simulacrum, sed mutilum.

2. Card. Strozze, in quo inter cetera, egregium armamentarium omni genere armorum instructum, cum huius ætatis, tum veterum, exterarumque gætium. Bibliotheca item egregia. Hic & alciones visæ, seu aves paradisi, quas Apodes nominamus. quæ spectatæ colores variè mutant: quales & in conclavi Ducis Urbini, Pisauri conspiciuntur, ut & Canopi statua in gemma ex Aegypto, sceptrum item pretiosa, &c.

3. Campegiarum ad dexteram, & Parisinum illi oppositum. Utrobique signa, & picturæ.

4. Domus Petri de Radicibus. Hic Bacchus pampinis redimitus, & Satyro innixus, dextera vasculum tenens. Musæ III. longis institis amictæ: una librum, altera Musicum instrumentum, tertia latuam tenens: operis est laudatissimi. Caroli Magni caput, sed dissimile ei quod in Prætorio apud Noricos ostentant, pro vera effigie. Fragmenta item mutila Cupidinis, Herculis, & Floræ.

5. CAESIORVM Palatium ad S. Onuphrij portam. Eius area prima plena statuis, quæ in imagine sculptæ circumferuntur; plena inscriptionibus: quæ libro pererudito De gente Cæsaria, Romæ edito, pleræque continentur.

Hic Hippolytæ Amazonis icon, à Mich. Angelo Bonaroto, sculptorum principe valde laudata ab artificio, ac proportione. Altera Apollinis, ut putatur. Tertia Sabinæ mulieris, nihil illa

illa Amazonide inferior, nisi quòd brachiis mutila.

In horti proximi area prima, Bacchus basi impositus visitur: in altera vas aheneum cum Fauno: in tertia Neptunus in basi: in quarta, Apollo barbytò tenens. Hic & marmor Agrippinæ, filia M. Agrippæ: & Iuliæ, Augusti Cæs. filia. Pallas item armata, & Hermaphroditus. Ad dexteram Fons est. Undique circumstant **XXII.** Termini marmorei, Faunus Iuppiter Hammon, Pompeius magnus, Demosthenes, & Speusippus Philosophus, ut creditur, sororis Platonis filius.

Portæ obiecta est **R O M A** de Dacia victa triumphans, throno insidens, galeata, amicta, lauream manu tenens coronam: Dacia moerentis habitu. Trophæa circum armaque barbarica, & duo victi Reges semicolosse, è lapide Numidico. Duæ item Parcarum statua, totidemque Sphinges, ex eodem lapide, basibus impositæ.

Proximum est ædificium rotundum, quod à re *Antiquarium* nominat. In fronte est Iouis vultus porphyreticus: & hinc Othonis Imp, illius Poppææ coniugis imago.

Supra statua v. Palladis, Cereris, Victoriæ, Copiæ, & Dianæ. Intus est Somnij, vel Quieris, seu, ut aliis placet, Aesculapij papauer tenentis simulacrum. Mox Sabinæ mulieris altera imago. In porta, Iouis colossea facies ad sinistram, ad dextram Herculis, in medio est Palladis. Sub Hercule est Satyrus, cui astar iuuenis inflans fistulam septemplex: qua nihil vidi factum elaboratius, Scopæ putatur opus. Sub Ioue est Pyrrhi Regis Epirotarum caput galeatum: Proxima est Leda, malum tenens, & Cupido. Leda, ut & Satyri, statua versatilis est, & absolutissimi operis. Prope sunt capita Portæ Catonis, Iouis,

uls, Ganymedis, Dianæ, Neptuni: & antiquissimum signum Aegyptium, quod dicitur, caput Asaroth matris Osiridis, vel vt aliis placet, Opis, seu Cybeles, matris Deûm.

Ad portam statuæ duæ: ad læuam arietis Phryxi; è candidissimo marmore. Basi inscriptum est: **SECURA SIMPLICITAS**: ad dextram Leo, in cuius basi legitur. **INNOXIA FORTITUDO**. Iuxta est Helioabalus Imp. integer, stolatus; In eius basi antiqua affabrè sculpti sacrificantium ritus & habitus. Supra est Imperatoris imago triumphalis, curru quadriiugo vecta. Ibidem est simia ex Aethiopico lapide, qualis ab Aegyptiis adorabatur.

In cœnaculo Bacchi caput è rubro lapide. & supra Neptunus quadriga vectus, & Pomona dea bis ibi spectatur.

Musæum Card. magnificum; cuius pavementum vermiculatum: sedes tessellatæ.

Visuntur hîc capita illustrium Romanorum:

Scipionis Africani	M. Catonis
M. Antonij III. Viri	C. Iulij Cæsaris
Septimij Seueri.	L. Syllæ
C. Neronis	Iuliæ Mammeæ.

M. Antonini Caracallæ, Hadriani, Macrini, Cleopatrz, Faustinz, & Sabinæ matronæ. Bibliotheca librorum antiquorum & recentium.

In interiori conclauis gemmæ, lapides pretiosi omnis generis, artificio potius sculpturæ, quàm materia commendatæ. Iuxta est Scipio Nasica, M. Brutus, Hadrianus Imp. Cupido dormiens, & puer anseris guttur gemina constringens manu. aliaq; ab artificibus laudata monumenta. Vt vel huius vnus palatij causa Romanam quis antiquitatis amans (vt cetera desint omnia, quæ sunt plurima) proficisci debeat.

PALATIUM PONTIFICIS

In edito Vaticano loco, situ lōgè augustissimum, quale

quale Pōtifices decet Maximos: qui relicta La-
terana sede ob amœnitatē loci & salubritatem
huc commigrarunt . Opidum potius dixeris,
adeò amplum est, quàm domum: Nos ad Anti-
quitatem quæ spectant dumtaxat hîc perse-
quemur.

Sacellum hîc Xysti, quod amplissimū æquat
templum, quò sede vacante conueniunt Cardi-
nales creando Pontifici Maximo, & Con-
clauē vulgò nominant. In sacello, Dei iudicium
supra altare depictum visitur cum stupore mor-
taliū, etiam summorum pictorum. Opus est
magni illius Michaelis Angeli, toto orbe vel
illo opere celeberrimi, qui & vicinum Paulinum
facellū, sed longè illo minus depinxit. Certè lu-
dicij extremi pictura sæpius in æs incisa ex-
emplar ac typus est pictorum; hominum situ
vario mirificè commendatur, ac symmetria.

Horti hîc sunt, qui ab amœnitate hodie Bel-
vedere appellantur . In vnus hortuli peristyllo,
area media variis exoticis consista arboribus:
hinc TIBERIS spectatur: innititur enim lupæ
lactanti puerulos Romulum, & Remum: illinc
NILVS est, cui Sphynx subiacet: circumquaque
ludentes pueruli xv i i. cubitorum altitudinem,
quibus excrescit fluiuius, designantes, auctore
Plinio In basi sculpti Hippopotami, & Cro-
codili Nilo propriæ animantes . Repertum
hoc monumentum olim ad templum S. Stephe-
ni di Caco: & pictum æreis typis est in ma-
nibus.

In peristyllo Laruæ marmoreæ singularis ar-
tificij xiii. visuntur.

In loculis seu repositoriis, quæ *Ischios* ab Ita-
lis vocari diximus, est à tergo Nili ANTINVS
è marmore cādidiſſimo, artificio mirabili; qua-
lem Hadrianus Imp. fieri iusserit: qui mortuo
diuinos honores, sacerdotes, templaque decre-
uerit:

uerit: & urbem eius nomine in Aegypto condiderit.

Ad dexteram illi Arnus fluuij habitu est, hominis iacentis, urnamque effundentis: ad læuam Cleopatra est, dexteræ innixa.

2. In secundo loculo Venus Erycina est è balneo prodiens, pudica tamen, &c.

3. Alio loculo, eadem cum Cupidine colludens, cui inscriptum: VENERI FELICI SACRVM SALVSTIA HELPIS DD. Iuxta est Bacchus, brachiis mutilus, & *Hercules* ille, licet truncus, vsque eo tamē à Michaelē Angelo prædicatus, vt omnium signorum quæ Romæ sunt, absolutissimum esse dixerit. Artificis Apollonij nomen hîc inscriptum: Α Π Ο Λ Λ Ο Ν Ι Ο Σ Ν Ε Σ Τ Ο Ρ Ο Σ. Α Θ Η Ν Α Ι Ο Σ. Ε Π Ο Ι Ε Ι. pendente nimirum titulo, *Faciebat*, vt Plinius in præfat. Natur. hist. de artificibus testatur, & Basilius Magn. orat. ad iuuenes. Iuxta est mulieris truncus, & Mercurij. Hîc & arca marmorea, cui insculpta est Meleagri venatio, opere musiuo: quæ tabula reperta est in vinea Vaticana Pontificis.

4. Quarto loculo est Commodi Imp. statua, *Herculis* habitu & forma; quo se nomine vocari, & efformari iusserat, vt historici Græci, Latiniq̃ue testantur. Brachio puerum tenet, cuius imprudentia, deiectis è fenestra pugillaribus, quibus coniuratorum nomina prodebantur, cæsus est, &c.

5. Quinto loculo Apollo est Pythius, cui se implicat squamosus serpens; Pallæolum gestat brachio, cetera nudus: pharetram gestat, & arcum.

6. Sexto loco est LAOCOON cum duobus filiis, quos gemini dracones flexuosis gyris implicant, vt à Marone 11. Aeneid. describitur. Opus est omnium, quæ toto orbe spectantur, absolu-

absolutissimum, quodque Michael Angelus *artem miraculum* vocare non dubitavit; & ante illum C. Plinius, qui factum esse asserit ab Agasandro, Polydoro, & Athenodoro, sculptoribus Rhodiis sui sæculi celeberrimis, seruatumque ait in Titi Vespasiani palatio. Inuentum autem in Carinis ad aquarum receptaculum, quæ vulgò *Sette sale* dicuntur: In proximo cænaculo Cleopatæ est morientis statua, ea arte perfecta, vt per vestes tenuissimas è marmore factas, corporis forma numeris omnibus absoluta appareat. Ibidem labrum est marmoreum, ex variis lapidum preciosorum generibus, cuius æstimari precium non potest, nihilque par alibi visum. Effossum olim è Titi Vespasiani Thermis: dignum vas, quo tantus Imperator laudetur.

Proximè spectatur Mercurius, & Cybele, vertice turrita, cui astat Leo, & Aris, adnixus pinui, ex qua pendet fistula, & cymbalum. Hic & fons rusticus, in quo Dij & monstra marina expressa. Dicitur non potest quam spectantibus voluptatem admirationemque ad stuporem adferant vniuersa. Hic & effigies Principum variorum: in his Pauli III. P. M. & Caroli V. Imp. Aug. Michaelis Angeli manu depictæ. Ad Heluetiorum stationem marmorea statua vnus è Curiatius, opus egregium. Plures vidi pugnantium habitu apud sculptorem Odoardi Farneſij Card. amplissimi.

In aula Constantiniana (vt reliqua omit-
tam, sunt enim innumerabilia:) picturæ sunt
summorum artificum. vt eius Imp. pugna ad
pontem Muluium cum Maxentio, partaque
victoria: opus Raphaelis Sanctij Vrbinatis,
cuius tumulo inscriptum fuit, illo sospite Natu-
ram nec vinci, nec mori potuisse: quod Elogium
alij Michaeli Angelo tribuunt.

Pala-

Palatium hoc Pontificium à Nicolao III. P. M. inchoatum, auctū post ab aliis: perfectum à Iulio II. & Leone X. Tandem ædificiis illustratur picturisq; à Xysto V. ut machina cælo assurgere pendereq; videatur.

DE TEMPLo S. PETRI VATICANO, & Bibliotheca augusta.

Quia supra dicere me memini, cum de VI. Urbis Ecclesiis, quæ maximè indies Religionis ergo frequentantur, agerem, de quæ Romæ mirandis, nihil attinet hinc referre.

Templo S. Petri adiacet sacellum S. Petronellæ, quod fuit olim Apollini sacrum, ut & S. Mariæ in Febre, olim Marti.

In magna templi area Obeliscus integer ex lapide ophite erectus est auspiciis sumptuq; Xysti V. è Circo Neronis, ad sinistrum templi Vaticani latus, anno 1586. opera Dominici Fontanæ architecti Comensis. Incertum maiore arte an audacia in tanta mole transferenda. Est enim altitudo pedum 170. præter basim, quæ continet 37. Obeliscis in inferiore parte latitudo est pedum 12. in superiore verò octo. Pondus eius sine basi librarum est 956148. Instrumenta omnia decies centena millia, quadraginta duo millia, octingentas & viginti quattuor libras æquabant. Res nostro sæculo stupenda, & cū antiquis comparanda, nisi si, ut fit, præsentia fastidimus, & aliena plus æquo miramur.

Circus & Naumachia Neronis non procul hinc, in quibus & ludi nauales exhibebantur, & Martyres crudeli supplicio, Christum professi, feris obiciebantur. Sed vicit piscatorū constantia, ut victa idololatria templū ibidē Deo Opt. Max. post sit conditum longè angustissimum.

Porta Burgi numerantur quinque:
Prima, Aelia, ad Castellum S. Angeli.

2. S. Petri, sub hortis Pontificiis:

3. Pertusa, in editiore collis parte.

4. Palatio Cæsiano vicina.

5. Triumphalis, nunc S. Spiritus.

Ad hanc Borbonius ictu glandis plumbei per-
xit, & per eam vrbs capta est.

Xenodochium S. Spiritus primùm ab Inno-
centio III. conditum, post ædificiis auctum à
Xysto IV. vbi peregrini ægroti libenter acci-
piuntur, tractanturq; verè Christianè medico-
rum summa cura & hominum: vt & ciues ibi
qui familiam non habent, suo ære libenter cu-
rentur. Honesti etiam Pontificis clientes ad
inopiam redacti.

I A N I C V L V M.

Circus Iulij Cæsaris sub Ianiculo fuit. Eius rui-
næ in vineis ad templum S. Onuphrij, sed solo
æquatum. Mons hic extenditur à S. Onuphrij
templo vsque ad Transiberinã Vrbis portam
quam nunc Ripam vocant, vbi erat Naumachia.

Hic ruinæ perexiguæ sepulcri Numæ Põpi-
lij ostenduntur, non tamen satis dignæ regio
sepulcro, nisi quòd luxus primis illis tempori-
bus nondum Vrbem inuaserat.

Mons aureus, sic dictus à scintillante colore
aureo sabulo, in quo ædes S. Petri est. Rotun-
dum, illi, Dorica structura, adiacet Sibyllæ Ti-
burtinæ creditum sacellum, quale illud, quod
Tibure videtur. In illius altari summo pictura
Christi transfigurati videtur, opus Raphaelis
Vrbinate; Christi item flagellis cæsi Bartholo-
mæi Parmensis penicillo expressa. Sepulcrum
item Iulij III. Pont. Max. quod sibi viuens sta-
tuit, iacet tamen in Vaticano, loco humili.

Porta

Porta S. Pancratij, olim Aureliana dicta, seu Septimiana, vt à Septimio Seuero instaurata, ad quam & aram & Thermas exstruxit. Extra portam exstat *Aqueductus* non altus, opere per rhombos distincto. Per hunc aquas ex Alsetino lacu in Thermas illas & Philippi, & in Naumachiam Augusti fluebant.

Vbi hodie templum S. Marię Transiberinę, *Meritoria* Romanorum fuisse putantur, vbi veterani & exauctorati, qui merere amplius non possent, viuerent, seque curarent senes. Morbidis etiam vicinum erat Aesculapij fanum, cui vt salutis Deo sacrificabant.

Naumachia, locus erat bello & classi instruenda, qualis hodie apud Venetos *Arsenale*, instrumentis nauticis, nauibusque fabricandis locus. Hodie dicitur à *Ripa*: quò nauigia per Ostiam in Vrbe inuehuntur.

Pons Aurelius, seu Ianiculus regionē Transiberinam Viti iugit. Olim Marmoreus dictus. Post bellis ciuilibus fractus, *Ponte torto*, vocatus. Tandem à Xysto III. P. M. in eam instauratus magnificentiam, *Ponte Xysto* nominatur. E regione Naumachię reliquię Pontis sublicij conspiciuntur: qui dum bello Hetrusco à Rom. abrumpitur, hostium impetum Horatius Cocles solus sustinuit. Aemilius Lepidus lapideum post fecerat: ex quo Elagabalus Imp. monstrum hominis, in Tiberim saxo ad collum alligato, præcipitatus est.

Non procul inde *Prata Mutia*, quę Mutio Scauolę data ob egregium facinus coram Portena Hetruscorum Rege.

Turres duo ad portum Ripę à Leone IV. exædificatę, ad arcendas Saracenorum incursiones qui Ostiã in Tiberim inuehebãtur. Quę tempestate & Burgum Leonina ciuitas dicta: auxit muniuitque Alexander VI. Burgia, qui &

ex Hadriani mole arcem munitissimam fecit; turribus & vallis adiectis & meatu.

Insula Transiberina Tarquinij Superbi temporibus nata creditur è segetibus & sordibus, non admodum lata, sed stadiis duobus longa. Aesculapio cur olim sacra Romanae historiae referunt, & Scriptor de viris illustribus, cap. 22. Templum hodie S. Bartholomæo dedicatum est. Navis illius forma lapidea, qua serpens Epidaurius aduectus Romam, in fine insulae apparet, Tiberis eluione nuper detecta.

In hortis Farnesij Card. transiberinis, spectatu digna duplex Venus marmorea: altera conchâ manu tenens, & pueri inuersis palliis. Monumenta item seu pilæ variæ, in quibus figuræ variæ hominum, leonum, mulierû, nouem Musarum, Bacchantium, Satyrorum, Silenibrij, puerorum vuas gestantium. Tabula marmorea, quæ fasces & secures Consulares exhibet. Columna fracta cum Græca inscriptione memorabili, Tibure aduecta, vel, vt alij, Hierosolymis in Italiam translata.

In domo Nic. Guisæ statua nudi hominis, quæ à cultro adiacente vulgò *Aguza coltelli* dicitur. Puto gladiatoris potius esse dimicantis.

Pons *Cestius* siue Esquilinus Transiberinam regionem cum insula coniungit, à Valentiano & Valente Impp. instauratus, vt inscriptio testatur. Hodie pons S. Bartholomæi à vicino templo, quod olim Aesculapij fuisse diximus. Est & ibidem B. Ioannis Baptistæ templum, olim fuit Iouis. Fauni quoque in superiore insulae parte, Tiberis inundatione funditus fere euersum. Ruinæ ingentes adhuc apparent.

Pons Fabricius, qui & Tarpeius, insulam vrbi coniungit, è regione Theatri Marcelli. Hodie Pons quatuor capitum dictus, ab Hermis marmoreis quadrifrontibus hîc erectis. Sacella Solis

Solis & Lunæ vtrimque posita sunt.

Theatrum Marcelli ad pontem Fabricium ab Octauiano Aug. in honorē Marcelli Octauiae sororis filij exstructum: Hodie Sabellorum aedes occupant. Olim octoginta millium hominum capax fuit: cui Theatro Octauia Marcelli mater Bibliothecam libris omnium disciplinarum instructissimam honoris gratia adiunxit. *Porticum quoque Octauiani* (cuius pars iuxta Theatrum Marcelli adhuc superest, vbi fabri ferrarij habent officinas) in eiusdem sororis honorem idem Augustus fecit: & inter statuas fuit Satyrus, Praxitelis opus, & nouem Musæ, Timarchitidæ: quarum duæ hodie in hortis Carpensibus: & Iunonis simulacrum, quod est in vinea Iulij I. I. Pont. Max. ad viam Flaminiam. Ad porticum Spei templum Germanicus Cæsar adiecerat, ad forum olitorium, qui locus hodie *Piazza Montanara*: cui iunctum Auroræ fanum, Romanis celebre, hodie ne vestigium quidem reliquum.

In Sabellorum domo, quæ est in Theatro Marcelli, in tabula marmorea sculptus leo, cum tribus ad pugnam armatis, variaque marmora. In hortis pilæ diuersæ, in quibus Herculis labores. Imagines viriles, & Mercurij fragmenta.

S. Nicolaus in carcere, olim carcer es plebis erant, vbi & Pietati ædem M. Attilius Glabrio, quod filia ibi parentem lacte aluisset, dedicauit, teste Val Maximo.

S. Andreas in Mentuza, fanum fuit Iunonis Matutæ à C. Cornelio Cos. sacratum sub Capitolio.

Pons S. Mariæ Transiberinæ, seu Mariæ Aegyptiacæ, à vicina æde sacra, ruptus apparet: olim *Senatorius* dictus, & *Palatinus*; quod Senatores per eum ad consulendos libros Sibyllinos in Ianiculum religiosè graderentur, & in

Palatium ad Imperatorum ædes redirent.

Pilati domus, quam hîc vulgò fabulantur, lauacra potius seu sudatoria Laconica, ex crebris caminorum in pariete figuris videntur. Forum Holitorium, hodie est *Piazza Montanara*. Ibidem ara Carmentæ, quam in honorem Nicostratæ matris Euander erexerat.

S. Mariæ Aegyptiacę templum, longo vtrimque columnarum ordine, olim Fortunæ virilis fuit, vel vt aliis placet, Pudicitia matronalis delubrum: Quæ de Bucca Veritatis vulgus fabulatur, Siculis gerris nugisq̃ue vaniora sunt: Qui lapis ad Scholam Græcam ostenditur, vt plures alij Romæ, ad stillicidia potius, aquarumq̃ue receptacula pertinet.

In domo Gregorij Serlupi ad S. Angelum in Pescaria, caput est Vespasiani Imp. Colosseum, è candidiss. marmore, quo nihil Romæ exstat absolutius: In propinqua domo Gentilis Delphinij multa illustrium capita; L. Veri & M. Aurelij iuuenis, Bacchi: pueri suauiter ridentis, aliaq̃ue sex: Vrnæ item & tabulæ variæ sunt.

In domo Valerij della Croce, ad Iudæorum vicum, in hortulo visitur Hercules, & Hippolyta vna Amazonum equo insidens, Pan leonina indurus, cum fistula *vix*. calamorum. In pila Meleagri venatio repræsentata: in deambulacro varia capita, vt & Apollinis statua & Herculis Antæum brachio sustentis, quæ suis pedibus sine basi stat. Vacca item ænea, & tigris marmorea. Apud Onuphrium della Croce est togati statua, adscriptumq̃ue in tabula: VALERIUS PVBLICOLA. & humani corporis fragmentum à Mich. Angelo magnopere laudatum. Apud Hieronymum Crucium in tabula sculpti quinque Fasces Consulares cum securibus, vt indicat titulus appensus. Item Me.

Medius Fidius, Honos quoque & Virtus, quos Amor coniungit.

Asylum fuisse putant à S. Maria Aegyptiaca. Schola Græca, ad Tiberim: vbi Misericordiae ædes fuerit. Alij in Capitolio Asylum collocant, ab Augusto Cæsare, vt scelerum occasionem sublatum.

S. Stephanus rotundus, à figura orbiculari è regione B. Mariæ Aegyptiacæ: olim Ara Vestæ fuit, à Numa Pompilio ad Asylum erecta. Columnis Corinthiaci operis vndique fulcitur, & foramine in fornice lumen, vt & Pantheon, admittit.

Rupes Tarpeia in extrema Capitolij parte, quæ spectat hanc Vestæ aram. Ex hac Manlius regni affectati reus ex S. C. præcipitatus est.

Domus Ouidij hic ostenditur in ruinis ad templum S. Mariæ della Consolatione. Alij ponunt in vico Iugario ad portam Carmentalem. Vestæ templum à Romulo condita iam Vrbe exstructum, inter Capitolium & Palatinum, vbi templum S. Mariæ della Grace (alij volunt S. Mariæ Consolationis) Hic Vestales ignem perpetuum seruabant: & Palladium, ab Aenea ex Ilio allatum in Italiam cum Penatibus Diis. Incenso templo in Veliam translatus est simulacrum, vbi nunc templum S. Andreae in Pallara.

Forum Boarium, olim dictum, siue quod boues ibi venderentur, siue quod Euander, ob receptos Geryonis boues, interfectosque locum illum consecrarit. Hic ad S. Georgium in Velabro, elegans spectatur Arcus, Septimio Seuerio Aug. & M. Aurelio Impp. ab argentariis & negotiatoribus positus; sacrificantium figuris insignitus, cum inscriptione eleganti. IMP. CAES. L. SEPTIMIO SEVERO PIO PERTINACI AVG. &c. quam Antiquarij descriptam dabunt.

Templum IANI quadriformis Arcui adiacet: quadratum, & totidem amplissimæ portæ; superius XII. receptacula, quibus totidem mensium simulacra olim recondita fuisse opinantur. Illi Deo Romani sacrificabant ut sacrificiorū principi, qui idem & *Vertumnus* sit dictus. Multa Romæ Iano templa dedicata. Ad portam Carmentalem iuxta Theatrum Marcelli, Numa extruxit portas duabus; quæ belli temporibus patebant; Pacis verò claudebantur. Ter id verè accidisse ferunt Historici. Primum à Numa conditore: iterum à T. Manlio Cos. tertium ab Aug. Cæsare post bellū Actiacum. Suetonius & Sex. Victor, Neronem quoque (sed dicis fortasse gratia) clausisse scribunt. Sunt in manibus nummi, in quorū parte auersa cūsum legitur, PACE POPVLO RO. VTIQ. PARTA IANVM CLVSIT. Hodie S. Catharinæ sacrum est, non procul à S. Maria dell' Anima.

Velabri ædes, vbi hodie S. Georgius in Velabro dictus: siue à velatura sic dictus, siue à vectura: Naulum enim illic soluere Tiberi inundante, qui ad Auentinum transfirent, & liatribus in aliam ripam transfuehi cogebantur.

S. Maria in Cosmedin, hodie *Schola Græca* dicta, fortè à verè Græca, siue quòd Græcorum olim fuerit. S. Augustinum ibi docuisse fabulantur, ut & quæ de Bucca veritatis nugantur, lapidi pertuso facie insculpta. Huic obiacebat Tiberim versus Herculis Victoris templum, hodieque apparet ædificium forma rotundum, dirutum fuit à Xisto IV. P. M. Muscæ non intrabant, quod sic Myagrum deum rogasset, neque canes, quòd clauam foribus appendisset: neque serui aut liberi, sed tantum liberi & ingenui ingrediebantur. Tanta in veneratione antiquitus ille fuit, si credere fas est.

Spektatum admissi risum teneatis amici?

Ara ibidem Maxima ab Hercule erecta, & Aemilius iuxta Pudicitiae Patriciae fanum posuit: ut in vico longo Pudicitia Plebeia Virginia, quod ex illo pulsa esset, quia nobilis cum esset plebeio viro nupsisset. Neutrius hodie nec vola nec vestigium reperitur.

AVENTINVS mons olim infaustus infelici augurio Remi cum Romulo contendentis, ibidemque ut regni conhortis occasi. Ancus Martius Romanorum rex IIII. Sabinis habitandum concessit: Alij sub Claudio Imp. primum habitari coepisse scribunt. Nomen hodieque retinet.

S. Sabinæ templum, in Auentini vertice olim Dianæ idem Ancus rex constituit, vel ut alij volunt, Seruius Tullius, sextus Rom. rex: qui, ut serua cornicularia natus, seruis omnibus ibi Augusti Idibus quotannis diem festum instituerit.

S. Mariæ Auentinæ, delubrum olim fuit Bonæ Deæ, ad Dianæ, à Claudia Vestali in Faunæ honorem, sororis Fauni Latinorum regis ædificatum, & inter Deas relata est.

Iuxta Iulij Cæsaris domus erat, cuius vxore Calpurnia ad nocturna sacra Bonæ Deæ profecta, Clodius amore captus, ut potiretur, muliebri habitu est ingressus, deprehensusque ab ancilla: Plutarch. & Asconius.

THERMAE in Auentino triplices.

1. Decianæ, à Decio Imp. constructæ, quarum ingentes ruinae ad ædem S. Priscæ, quæ olim Herculis fuit.

2. Varianæ his adiaceat: hodie ad S. Alexium, murorum & arcuum magnæ reliquiae Tiberi imminent.

3. Traiani, cum palatio, in vltima parte Auentini. Ruinae sunt ad Farnesianam vrbis munitionem Pauli III. P. M. & portam Terge-

minam in vinea Francisci Albertini ciuis Romani.

Iuxta S. Mariæ Auentinæ templum Vinea est Valerij della Croce, in qua Consularis statua duplex, sed altera minor, alia que, sed quarum ignorantur nomina.

Remoria via, nomen hodie apud Romanos retinet, sic à Remo dicta, infeliciter auspicante, cæsoque ibidem à Celere rutro, Romuli iussu, & sepulto, Ducit à Circo maximo per Auentini dorsum rectà ad molem illam Pauli tertij Pont Max qua Urbem munit.

Spelunca Caci, de quo in Herculis fabulis, rupes est aspera & exesa, è regione templi illius. Ibidem & Herculi templum extructum.

Furcæ Gemoniæ non procul inde, vbi facinorosi vncis tracti immaniter trucidabantur: vt Vespasiani iussu Vitellus Imp. quod Sabinum eius fratrem necasset.

Porta Tergemina, antiquissima, opere latericio, tota ferè apparet ad radices Auentini, iuxta Tiberim, ad vineas quæ Traiani Thermis adiacent. Nomen illi à trigeminis fratribus Horatiis, qui ea egressi, vt cum trigeminis Curiaçis Albanis pro patriæ libertate dimicarent. Quibus cæsis, ac duobus fratribus amissis, ouans Horatius Urbem intrauit.

Horrea populi Rom. à Diocletiano Imp. instaurata & aucta, eius nomen sumpserunt, inter Tiberim sunt & montem Testaceum, centum & quinquaginta cellis conspicua. Horum ruinae instar arcis adhuc extant in vinea Iulij Cæsarini patricij Romani.

Mons Testaceus vicinus, ex vasta fictilium vasorum congerie creuit. Quidam purant sigillos vrbs eò testas omnes proiicere solitos, ne Tiberis fluuius rursus iis impediretur: Ambitu duo millia passuum continet, altitudine
verò

verò CLX. pedes. Ridicula eorum opinio, qui è
vasis quibus tributa exteræ gētes Romanis fer-
rent, coaluisse fabulantur. Spacium id omne,
quod mons ille complectitur, Circus Olympi-
cus est dictus: vt non sit verisimile, locum, quæ
Romanæ iuuentuti exercendæ, cursu, equis,
quadrigis, luetaque, esset destinatus, fornacum
excrementis excipiendis datum: cum figuli Ti-
beris ripam habitarent.

C. CESTII Pyramis Septemviri Eputo-
num, integra ad portam Ostiensem conspicitur,
urbis mœnibus inclusa: saxis ingentibus
marmoris candidi, ac quadratis. Et licet inscri-
ptio C. Cestij nomen præferat, commune Epu-
lonum omnium sepulcrum quidam faciunt: qui
curam gerebant festorum conuiuiorum, & so-
lemnium in honorem Deorum, sacrificiorum.

Porta Ostiensis, seu Diui Pauli, ab Aneo
Marcio ædificata; ducit enim ad Ostiam, & ad
Apostoli ædem sacrâ, vnam è VII maximè fre-
quētatis. Quod tēplum columnarū quatuor or-
dinibus nititur; quæ marmoreæ partim Dorico
& Corinthio opere constant, partim Attico &
Ionico: Nullum Romæ templum plures habet
columnas, vel exquisitiùs excultum. Aduecta
autem hæc omnia è duplici portu Ostiensi Ne-
roniano, & Antoniniano, qui magnificēssimis
erant scripturis ornati.

Aliud ultra sacellum antiquum vulgò *Tre-
fontane* occurrit, per pontem ad læuam, relicta
via Ostiensi ad Tiberim. In porticu porphy-
reticæ sunt columnæ, rubri ac cinerici coloris.
Trium fontiu scaturigines intus visuntur, qua-
rum aquæ sacræ habentur, morbosque depellere
creduntur. Hic enim B. Paulum sub Nerone
capite truncatum tradunt.

Hæc die primo diligenter lustrasse
sufficiat.

I T R.

ITINERIS ROMANI
DIES SECVNDVS.

EX Burgo per Aelium seu Castelli pontem Urbem ingredienti biuium occurret. Ad dextram Tiberim versus via Iulia est, hodie, *Strada Iulia*: vbi domus Bernardi Alberichi, cuius in hortulo M. Catonis caput, & Leo in hians equo, qualem & in Capitolio videas: In ædibus Cenoli statuae plurimæ supra in conclaui. In altero vico, vulgo *Bauco*, in ædibus Card. Sfortia varia monumeta, & bibliotheca Græcorum librorum calamo exaratorum. In domo Bindi Altoniti, in cubiculo, concinno ordine videntur, effigies Vespasiani,

Murij Scæuolæ,
Augusti Cæsaris,
Antonini Caracaliæ,
Iulij Cæsaris,
Galeriæ Faustinae,
Opilij Macrini,
Marij septies Consulis,
Satyrorum elegantium.

Cupido item lupum tenens, & Autumnus, aliæque signa marmorea, picturæque recentes.

Ad dextram Petri Strozze palatium plenum ornamentis omnis generis. Meleager ingens & Atlata, è marmore laudatissimum opus, siue artificis manum mireris, siue signorum spectes venustatem.

Palatiû Card. S. Floræ admiranda multa continet, sed communia omnibus persequi nolim.

Pauli Iordanis in monte Iordani palatium varia ostendit cum noui, tum antiqui operis monumenta.

Apud Ardicium, elegans statua viri, pallio ad læuam inflexo,

Apud

Apud Vincentium Stampam in Campo Flisco, in cœnaculo illustrium imagines:

Lucretiæ, Iuliæ Titi filiæ,
Iuliæ Mammeæ, Aelij Pertinacis,
Drusi fratris Tiberij Imp. & Tiberij,
Hadriani, M. Aurelij, Elagabali,
Neronis, Augusti, Palladis, Apollinis,
Philippi Amyntæ Macedonis filij.
Satyrus, Venus, puer ridens, Faunus, Terminus,
Tres Charites, & ignotæ plusquam xx. statuæ.

In ædibus Card. Putei, capita antiqua sunt; Augusti, Hadriani, Faustinae iunioris, & alia ignota. Inscriptiones variæ, & vasa ex alabastro & simithe lapide, precij infiniti.

In Hiperione, vulgò *Parione* Apud Franciscum Liscam tres statuę virginis Vestalis, stola amictæ: Iuliæ Pompeij Magni vxoris, togatæ: Panis semicapri, ad cuius pedes iacet Aries. Sub porticu, Pomona, Siluanus nudus, Fama, Bacchus, Arcthusa nympa, Cybele, Faunus, qui cauda tigrem tenet, & baculo illi minatur. Item Iuno Lucina togata: Hebe Iunonis filia, vrna aquam fundens: Apollo trunco sese inflectēs, & serpente implicatus, &c. & inscriptiones variæ.

In Card. Medicini palatio capita sunt Iouis, Palladis, Iulij Cæsaris, Augusti, & aliorum, Tibure aduecta.

In extremo Parionis vico Pasquini statua, in Vrbe decantata (famosis olim onusta libellis, nunc prohibitis seuerè edicto Pontificum) & toto orbe nota. Quædam Alexandri Magni fuisse alij Hercules: neutri satis firmo argumento, asserunt: certè artificis est non vulgaris.

Nec procul inde Cancellariæ vastum est palatium, quadratum è Tiburtino lapide, ex iuinis Amphitheatri Titi Vespasiani exædificatum: quod

quod Theatrum integrè dirui vetuerunt Pontifices, vt splendor veteris imperij appareat posteritati. Primo ingressu offert se duplex colossæ statua, Opis & Cereris esse putant. In superiore cœnaculo capita sunt Antonini Pij, Septimij Seueri, Titi, Domitiani, Augusti, Geræ Imp. Sabinæ mulieris, Pyrrhi Epirotarum regis, Cupidinis, & gladiatoris. In conclauis etiam varæ, & hominum ignotorum L imagines

Ad angulum ædes Pauli Galli, Romuli caput, & Apollinis pharetrati: item M. Aurelij Imp. Bacchus, pampinis redimitus & viuis, cum Satyro ludens. Opus hoc Michaelis Angeli primum fuisse, cum Florentia Romam veniens famam quesiuisset, vt Raphaelis Vrbinatis tum celebris fastum retunderet, refert hic Iac. Boissardus. Defossum enim humi absque brachio, cum Angeli nomine: repertum creditum est antiqui artificis, æstimatumque mille ducatorum precio. comperto post dolo, ad quingentorum tamen redacta æstimatio est.

Farnesianum forum interuallo non magno abest; vulgò *Piazza del Duca* nuncupant. Palatium hinc augustissimum spectantibus obiacet, quo nullū Romæ magnificentius: à Paulo II. Farnesio Pont. Max. summis impensis excitatum. Hinc tot tantaque Antiquitatis monumenta visuntur, vt sola in libri molem excrecere commodè, si pro dignitate dicantur, queant. Et quoniam, vt fieri amat, sæpè temporibus mutata, alioque translata statua sint, non hinc Iac. Boissardum sequar, qui nondum absolutum lustrarit ædificium, mutilaque viderit marmora.

In peristylio porticus inter columnas, duo sunt Hercules, insigni artificio, cum leonis exuiis & claua. Quorū minor ex orientali marmore magnopere comendatur. Basi eius sic inscriptum lego: ΓΑΥΚΩΝ. ΑΘΗΝΑΙΟΣ. ΕΠΟΙΕΛ.

Ad

Ad sinistram Iupiter tonans seu fulgurator est. Gladiatores hîc duo colosseï: ex alterius humeris dependet gladius, pede dextro in clypeum posito cui adiacet cassis & vestimenta: alter manu à tergo puerum tenet mortuum. Gradus ascendenti Fluvio: oriû occurrunt statuæ marmorea, iacentiû habitu, urnasq; tenentium, quibus aquam effundant. Mox duo Numidæ reges captivi, erecti ad utramque portæ partem. Hic in Cardinalis conclavi egregia monumenta. In superiore contignatione Card. bibliotheca est, quæ & scriptos calamo libros habet plurimos: Musæum item est FVLVII VRSINI Romani, hominis doctissimi; qui non urbis sed orbis rara *κισμήλια* numismatum, gemmarum ac librorum incredibili sumptu collegit, communicauitq; magnam partem cum posteris, editis variis ingenij monumentis, cum Græcis, tum Latinis, quibus Virgilium, Ciceronem, Lyricas poëtrias, Græcorum historicorû fragmenta, ac Latinorû, mirificè illustravit: nuper verò imagines Illustrium amplius CLII. Antverpiæ typis Theod. Gallæi Phil. F. euulgauit. Sed ad rem redeo. In altera Tiberim versus area, M. Aurelij Imp. ingens statua chlamydata spectatur, basi imposita, atque inscripta. In ædicula opus est marmoreû Dirces raptæ à tauro, cuius Plinius, Propertius & Plautus meminere. Quali nullum iam integrum factum præstantius opus Romæ reperias: quod Veneri magno redimere precio & incredibili tentarant. Iacobum Boissardum fugit ratio, qui montem esse marmoreum putat, in cuius vertice Marathonium taurum occidit Hercules. Repertum putat in Thermis Antonianis. Cetera (sunt enim pæne infinita) stupent spectantes; oculis igitur quisque lustrabit.

Domus Norciarum palatio Farnesiorum
obia.

obiacet; vbi inscriptiones variæ & Adonidis statua, baculum tenentis. Quidam Meleagri putant, quòd apri caput proximè iaceat; Canis item, qui spirare videtur, ac viuere. Eius precium quinque millibus ducatorum æstimatum; nec vllum Romæ opus magis integrū: nec vllam gentiū pluris hæc sunt, æmulatione quadam Romanis contendentibus, vt his domos adornent ornamentis. Est hic & Venus non minoris, quàm Adonis, precij: & Diana venatrix succincta, pharetra, arcu, & sagittis ornata. Orcades item duæ, quæ pharetras & arcus gestant: & boni Euentus simulacrum, dextra speculum, læua sertum ex spicis tenens. Opus est Praxitelis absolutissimum.

Ad Campum Floræ, in domo Latini Iuuenalis della Regola, in hortulo statua, Traiani Imp. armata, Liuiæ vxoris Augusti, Lucretiæ, Herculis tenentis malum Hesperidum, Somnolentæ mulieris, Herculis cum claua & leonis spolio. Duo consules, totidemque matronæ, aliæque. & plusquam L. capita Imp. , ac virorum illustrium.

In domo Iordanis Boccabelli est Geta Imp. Diana triceps, Iupiter, Cybele, Faustina, Matia Otacilla, Pan, Hercules, Cupido, &c.

Apud Lucam de Massinis sunt capita Octauij Aug. Tiberij, L. Seueri, Tria Neronis, Bruti Consulis, Iuliæ, Sabinæ, Marij, Asdrubalis, Fauni ridentis, & plusquam XL. ignotorum hominum. Apollo item truncus, & monstrum marinum.

Ad Floræ campum Palatium Card. Capoferati, qui & S. Georgij dicitur: splendore fortasse & artificio nihil cedens Farnesiano, sed tantum mole minus. Hic quatuor Anni tempora, Elementa, corporumque habitudines graphicè depicta. Dij præsides, Mars, Saturnus, & Iupiter.

In

In conclavi Iouis furta XII. Opus est Michaelis Angeli, quem ille Card. egregiè, dum vixit, fovit, impetrauitque rara omnia. Sunt & marmoreæ statuæ Iouis, Ganymedis Bacchi, Venenis cum Cupidinæ, Floræ, Mercurij: Consules, Imperatores, & matronæ. Hic est Actij Naviij Auguris statua, cotem nouacula dissecantis, quæ olim in Comitio seruabatur.

Vrsinorum domus in campo Floræ, structa est in ruinis Theatri Pompeiani, cuius pars adhuc integra ad domus stabula spectatur.

Templum S. Angeli in Piscaria, in foro Piscario, olim fuit Iunonis Reginæ: quod incendio consumptum, Septimius Severus & M. Aurelius Imp. restituerunt: ut titulus antiquus, qui ibi legitur, testatur. Iuxta templum erectæ columnæ duæ, ex porticu Septimij Severi Mercurio dedicatæ. Ad hanc porticum Septimianam Gabriel Vallatus habet ædes plenas Antiquitatis, quas studiosi, si sapiant, ne prætereant.

Ad turrim Arantiorum, vulgo La torre delle citrangoie, vocant, habitat Marius Delphinus, Gentilis F. & tali patre dignus filius. Nemo enim Romæ plura possidet numismata; & Inscriptionibus hortus refertus. Ibidem Canopi statua, ex Simithe lapide, facta in hydriæ speciem, cum litteris Hieroglyphicis. Item Statuores antiqui ex orichalco, quorum usum reuocauit, cum iam bilancibus vterentur.

Senense palatium non procul à campo Floræ: quo inspecto perge versus Parionem ad ædes Maximorū, in quibus Pyrrhi colossæ statua, galeata, armata, &c. Duobus eā ducatorum millibus Angelus de Maximis olim redemit. Ibidem Iulij Cæsaris caput marmoreum, tabulæ, signa, marmora, vasa, picturæ ad domus splendorem addita ostenduntur.

Palatium nouum Card. della Valle prope est, quod

quod Princeps ille signis adornauit Consulatum & Imp. Monstratur Hortensius, & Piso, frugi cognomento. Cethegus item. Inferius inscriptiones multæ Græcæ, atque Latinæ leguntur. In parte superiore Marsyas columnæ alligatus, opus Leuxidis absolutissimum, è templo Concordiæ effossum. In prima corte Saryri duo gestantes cophinos: In cubiculo Iulius Cæsar, Milo Crotoniata, Geta Imp. Item amplius XL. capita, Herculis, Sileni, Panis, & aliorum. Et verò capita à truncis auulsa dolendum est, vt hinc non faciliè agnoscantur nisi titulus adsit. Statuæ hæc lapideæ Palladis, Cybiles, Phaethontis, Victoriæ, Neptuni, Apollinis ex lapide Lydio, Herculis Nemeæum leonem suffocantis: Sabinæ vxoris, Hadriani, Poppeæ Neronis, Lucillæ Pompeiani, Duarum Napæarum, vnus Naiadis, Floræ, & Musæ vnus quæ fistulam manu tenet: Iouis caput, & v. Sabinæ mulieres: Neptunus, Tabula Meleagri venationem continens: Faunus pelle tectus. Mercurius pallio in læuum brachium innoluto. Raptus Sabinarum in tabula. Ad sinistram Minerua est togata, Hadrianus Imp. paludatus, Hercules cum leonis exuuiis. Otho Imp. & mulier ignota. Reges quattuor captiui, vnus marmoreus, reliqui ex porphyro. Hermaphroditus, Iupiter, Bacchus. Hercules, Apollo Praxitelis opus. Mars, Galba Imp. M. Antoninus Pius, Constantius Magnus, & Consules aliquot. Sallustij quoque creditur hæc esse statua itē Memmij. In superiore parte Tabulæ ferè LX. in quibus M. Aurelij Antonini sculpti triumpho, quales in Capitolio conspiciuntur. In alijs varijs sacrificiorum ritus. Item Corybantes cum tympanis, Naiadum chori: Meleagri altera venatio. Tres colossæ statuæ, Sabinæ Hadriani, Corneliæ Crassi, & ignotæ femina.

In veteri eiusdem Vallej Card. palatio, sunt antiquissime Bacchi statuæ: Ganymedes cum aquila, & fulmine, Apollo, Hercules, Tethys, Venus, Mercurius, Faunus & gladiator. Ad lænam porticus est Orpheus cum barbyto: Bacchus sinu gestans vuas: Atyr pastor Idæus sedens & fistulam inflans. Iouis caput, & Venus, quam alij volunt esse Tethyn, vel Galateam: Lupa ex porphyro lactans Romulum & Remum. Hinc Scipio Africanus, & Delphinus puerum vehēs: Iuuenis cælum aspiciēs, Antoninus Pius. Consul, fortè Bruti caput, & Faustinae M Aurelij coniugis. Apud Vallæum Episcopum Horologium cum Zodiaci signis XII. & imaginibus quales in nostris hodie Kalendariis. Inscriptiones item, signa, & statuæ.

Casarelli proxima domus habet statuas duas, sed quæ manibus careant.

In Albertinorum ædibus, Inscriptiones sunt variae, & statuæ Deorum.

In Cinciorum proxima domo inter alia Verumnus visitur, cum ligone & venabulo; Satua item Apollinis Pythij integra.

In domo Iulij Cæsarini est Adonis nudus, sed brachiis caret. In hortis verò eius mulier cum vase: quam Cariatidem vocant: & Venus quoque marmorea. Muliebres figuræ: Iani duo bifrontes. PROPERTII hic poëta inter alia caput ostentant, si verum est, & Faustinae iunioris: Augusti iuuenis: Bacchi cum pelibus, aliaque ibidem: sed Crus æneum à Michaele Angelo valde laudatum ferunt.

Ambrosij Liliij domus Pompeij caput continet, & in tabula XII. Herculis labores affabre sculptos.

Apud Asianum Celsum Bacchi caput, & pelvis in humeris veruecina. Satyri pueri ridētis imago, redimita floribus, spectatu digna, aliaq.
Apud

Apud Cauallerium Faunus vuam altera manu tenens, altera pellem ferinam, vuis plenam & fructibus. Silenus utrem stringens. Hic & Natura Dea, altari imposita, mammis & animalium figuris ornata. In tabula marmorea Hercules cum Centauro pugnans. In horto, Victoriā alata, octo columnarum bases, aliaque.

Apud Hieronymum Alterium non procul a S. Marco, Sacerdos est Cybeles stolatus, manu vas tenens. Hercules spoliis indutus leonis, trunco innixus, & coluber. Fragmenta item antiquitatis varia. Apud Alterios etiam Senex caluus in cathedra sedens: quis sit, incertum. Et Hermaphroditus capite & brachiis carens.

Apud Petrum Capoferratum ad hortum ingens Aesculapius cum puella: vterque serpentem tenet. Sunt hinc & alia.

Apud Fabios prope S. Luciam Atlas cælum sustinet, in quo circulos videas. Si integrū opus esset, precio æstimari non posset. Aesculapius item, & Caracalla Imp. & Bacchus, sed fractus.

In Capitolij ascensu habitant Boccabelli. hinc fons elegans ex tophis & cõchiliis, & pisces filis æneis alligati, vt natare videantur.

CAPITOLIUM.

Ad sinistram Capitolij monasteriū est Franciscanorum: Ara cæli templum nuncupatur, olim Iouis Feretrii. Gradibus adscenditur xx. multis ordinibus: in pariete tabulæ figuris insignes conspiciuntur. Pro foribus sepulcrum est Flauij Blondi historici, & Lucæ Gaurici. Templum duobus columnarum ordinibus sustinetur, quibus, si Vaticanas excipias, nihil Romæ præstantius. Ad sinistram in tertia epistylj columna legitur: A C V B I C V L O

AVGV

AVGVSTORVM. Duæ hîc marmoreæ statuae, altera Constantini, Maximiani altera: vel vtraque Constantini, & Equi duo ad gradus vtrîmque.

In area Capitolina M. Aurelij Antonini ingens statua equestris ænea, affabî è facta, alij L. Verij, quidam Septimij esse putant. A Lateranensi basilica eò translata est à Paulo I I I. P. M. Farnesio.

Iuxta sunt positæ ad palatium Iustitiæ, Fluminum statuae colossæ, Nili, cum Sphynge subiecta, & Tigris, cum vicina tigride. Vnaque cum Cornucopiæ fructibus, quos aduehunt fluij. Non abssimiles iis quos in Vaticani Pontificiis hortis diximus videri. Spectatur & ad radicem templi Fluminis altera colossæ forma, Rheni Germanorum fl. Alij Iouis Pannarij simulacrum putarunt. quod pane proiecto in Gallorum castra obsidione essent liberati. Hodie Marforius appellatur, qui olim Pasquino respondere calumnianti solebat.

E regione iuxta gradus Columna visitur, Milliarium aureum dictum: fuitq; olim in Urbis vmbilico: à quo viæ omnes, quæ in varias Italiæ oras tendebant, ducebant initium.

In palatio Conseruatorum multa sane spectatu digna, vt orbis compendium videatur. Statuæ nimirum, Tabule, Inscriptiones, Tumbæ, marmora. Leo item mordicus equum tenens; quod opus ad cælum Michael Angelus tulit laudibus. Hîc ad gradus, monumentum longè antiquiss. Columna rostrata, cum sua inscriptione prisca illius sæculi, C. Duilij, cui de Carthaginensibus bello Punico victori posita est, mutilaque est: cuius meminit & Fabius, Quintilianus & Seruius: explanauitq; doctiss. Lipsius in Antiquis lectionibus, & singulari libello Petrus Giacconius Toletanus, homo doctissimus:

atissimus: qui Romæ in Vaticano Typographeo excusus legitur. Hic & Triumphantis M. Aurelij quadrigis tabula spectatur, de Dacia victa. Huius triumphi duæ aliæ tabulæ in templo S. Marini sub Capitolio, vnde hæc desumpta. Superius ad portæ ingressum, tabulæ marmoreæ incisa Mensura est Romani pedis & Græci. Propè C. Marij togata statua. Intus parietes cœnaculorum picturis egregiis rerum gestarum Theodosij & Arcadij Imp. ornantur, habitu antiquo, manu artificis egregij. Hic & Hercules æneus deauratus, dextra clauam, sinistra in alium tenens Hesperidum. Is inuentus est in foro boario, in ruinis aræ Maximæ: in cuius basi scriptum est

HERCVLI VICTORI
POLLENTI POTENTI
INVICTO
D. D. L. M.
FRONTO.

Ibidem Satyrus marmoreus caprinis pedibus, alligatus arboris trunco. Ultra in columna marmorea statua ænea est viri inclinati, & spinam è pedis planta extrahentis: opus admirandi artificij: Altera item laudatissima ænea lupæ lactantis Romulum & Remum: quæ olim in Comitio seruabatur prope ficum Ruminalem: vnde in basilicam Lateranam, post in Capitolium translata.

Mox ingressus peristylum Fastos illos toto terrarum orbe decantatos & viles cernes Magistratum ac Triumphorum Rom. designatis è marmore Consulibus: quod opus è foro effossum Paulus III. P. M. huc transtulit, commodo publico, ab iis etiam spectandum qui Capitolium per gradus infimos ascendunt, descendunt. Legitur & carmen elegans Michaelis Siluij Card. de marmorum illorum, tamen mutila

mutila sint temporis iniuria, vtilitate ac fructu. Elogium item lapidi incisum rerum in Belgio præziarè gestarum Alexandri Farnesij Octauij F. Ducis Parmensis, cuius & statua, vt Romani, ibidem ostenditur, vt & M. Ant. Columnæ, bello nauali Turcico ad Echinadas insulas victoris cum Io. Austriaco. Sunt & Pontificum Maximorum optimè de Rep. Ro. meritorum statua ingentes sedentū habitu, ac benedicientiū in palatio Capitolino, Leonis x. Gregorij XIII. & Xysti v. Cetera Lector ipsis oculis iustrabit, inuestigandoque diligenter ad verum, vt fit, euadet.

Qua in Capitolio ad rupem Tarpeiam itur, videturque vt vocant, Piazza Montanaræ, templum olim fuit Iouis Opt. Max. omnium quæ Romæ erant, maximum, à Tarquinio Prisco structum: post ad eius ornatum impensa sunt à Tarquinio Superbo quadraginta librarum argenti millia.

Iouis Veiovis templum, vbi hodie palatium Conseruatorum, versus ædes Iustitiæ, vbi olim fuit arx Capitolina. Asylum ibidem quidam collocant. Iunonis quoque Monetæ templum in crepidine Camillus constituit: & Iani custodis, in ea parte qua hodie Custodia sceleratorum est.

E Capitolio descensus.

Per cliuum descenditur in forum Romanum, quæ est area per Septimij arcum vsque ad templum S. Mariæ nouæ.

L. Septimij Seueri Arcus triumphalis est, ad Capitolij radices marmoreus, integer, nisi quod pars sub terra lateat, Roma tot ruinis iam altior: Vtrinque eadem elegans inscriptio, sculptæque Imperatoris bellicæ terra marique expeditiones. Ad eius sinistrum latus gradus sunt, quibus ascenditur.

Hic

Hic & Concordiæ templum Camillus dedicat. Ab hoc ad Iunonis Monetæ centum gradibus conscendebatur, sic dictæ à monendo, quòd Senones aduentare voce monuisset. Eius reliquæ sunt octo illæ ingentes Columnæ, quæ visuntur: quarum epistylus inscriptum legitur: **SENATVS POPVLVSQ. ROMANVS. INCENDIO CONSUMPTVM RESTITVIT: Quod ad Capitolium alij referunt, quod sapius deflagrasse auctor est Corn Tacitus. In eam Concordiæ ædem frequentes conciones, Patrumque conuentus fiebant.**

Ad sinistram Capitolini cliui partem locus est qui dicitur *S. Petri in Carcere*: quod ibi vinc-tus fuerit, claususque: ideoque illi à Siluestro Pont. dicatus est: vbi & prius Vinculorū Petri festus dies Kal. Augusti agebatur. Sed Eudoxia, condito in Esquiliis templo in honorem S. Petri ad vincula, eò ferias transferri postulauit. Carcerem hunc primus Ancus Marcius struxit, subterranea adiecit Seruius Tullius; vnde *Tullianum* ea pars dicta: in qua & de Catilinæ coniuratis sumptum supplicium, vt strangularentur, refert Crispus. Huic loco inscriptum lego:

C. VIBIVS C. F. RVFINVS
M. COCCEIVS M. F. NERAT. COS.
EX S. C.

Templum S. Martinæ olim *Marti Vltori* sacrum fuit conditum ab Augusto Cæs. Martique dicatum, post bellum Philippense in Pharsalia. Alij *Secretarium* Romani Senatus faciunt, quo scripta & chartæ adseruabantur: exstatque in eam rem Titulus Theodosij & Honorij temporibus inscriptus.

S. Hadriani templum proximum est, olim Saturno sacrum, à Numatio Plantio ædificatum, vel instauratum potius: primum à M. Minucio

nutio & A. Sempronio Coss. dicatum. Hoc Ærarium pop. Rom. fuit, in quo pecuniæ publicæ seruabantur: vt Scipionis Aemiliani tempore, x i. millia librarum auri puri, & xc i i. millia argenti, & infinitus cuforum nummorum numerus, &c. Hic & tabulæ elephantinæ, quibus xxx v. Tribus ciuitatis Ro. continebantur, custoditæ. Reponebantur & signa militaria, acta publica, & Senatus consulta; spoliaque deuictarum Prouinciarum, populorumque.

Templum B. Mariæ liberatricis ad Capitolij radices, olim putatur Veneris genetricis fuisse. Tres illæ columnæ striatæ fragmenta sunt porticus Liuiæ neptis Augusti, in cuius honorem erexerat, sed paulo post Nero euerterat, Domitianus verò instaurauerat. Quidam putant esse bases pontis aurei Caligulæ, octoginta columnis nixi & sumptus incredibilis: per quem pontem in Capitolium è Palatio transferretur.

Columna, ad ædem B. Mariæ liberatricis, est vna earum quibus Domitiani aurea statua imposita: & propè iacebat Rhæni fluuij statua; (nam de Germanis Imp. ille triumphauit:) qui hodie Marforius est, in Capitolium translatus: cum pila supraposita, quæ obelisci alicuius fuisse videtur, qualis & in Milliaro conspicitur. Iuxta erat Concordiæ templum, & ad dextram Iulij Cæsaris; ad læuam basilica Pauli Aemilij, cui impensa sunt nouies centena millia ducatorum.

Rostra noua sunt parietes illi sub Palatini radicibus; sic dicta à nauium rostris quæ ibi appendebantur, & è quibus constructa erant: Hodie claudunt hortos amœnissimos Card. Farneij. Hic Cicero sæpè dixit, ibidem eius caput cum manibus quibus diuina illa Philippica scripserat, conto infixæ sunt iussu M. Anto-

K

nij

nij III. viri. Rostra vetera; ad curiam Hostilianam sita erant, prope Comitium, quod pertinebat ad templum B. Mariæ novæ: sic dictum, quod eò Senatus, P. Q. Rom. de Repub. commodis acturus coiret.

Templum S. Laurentij à Miranda, est in ruinis templi Faustinae, & Antonini conjugis ædificatum. Sic enim inscriptum est:

DIVO ANTONINO
ET DIVAE FAUSTINAE
EX S. C.

Columnæ decē porticus alicuius ibi spectantur. Iuxta erat olim arcus Fabianus, putealq; Libonis, vbi iudicia exercebantur.

Forum Iulij Cæsaris erat à Faustinae porticu vsque ad S. Martinæ templum. Augusti foro adiacet templum S. Laurentij de tre-fori: vbi duæ porticus erant erectæ, cum statuï clarorum virorum. Ad sacram enim viam in domo Liuiæ habitabat Augustus.

Templum SS. Cosmæ & Damiani, duobus ædificiis rotundum, olim fuit Castoris & Pollucis. Alij inter templum S. Hadriani & Faustinae collocant; & illud Romuli & Remi fuisse sine auctore asserunt.

Templum PACIS, inchoatum à Claudio, à Vespasiano absolutum, est in editiore loco ad S. Mariæ novæ: vbi columna integra striata superstes visitur, omnium quæ Romæ sunt altissima & maxima.

In hortis S. Mariæ novæ fornices altæ & rotundæ, duorum olim templorum spectantur, Solis & Lunæ, vel, vt alij, Isis & Serapidis. Tatius ibidem Vulcano templum condidit; Aesculapius quoque ædem habuit, & Concordia, quam Fulvius anno 303. post Capitolium condidit, fecit: ex quo Pacis illud delubrum Vespasianus Aug. ædificasse creditur, qui & capta Hiero-

Hierosolyma, victisque Iudæis, spolia templi Salomonis transtulerit.

Nec procul inde ad viam sacram erectus Arcus marmoreus Titi Vespasiani; in quo victoriæ sculptæ, & triumphi pompa quo ferebantur Templi spolia: nempe Arca fœderis, candelabrum VII. lucernis: Mensa panum propositionis. Decalogi tabulæ Moyus, & vasa sacra ex auro puro, quibus in sacris Iudæi utebatur. Spectatur & currus Triumphalis. Titulus eius est:
 SENATVS POPVLVSQ. ROMANVS
 DIVO TITO DIVI VESPASIANI F.
 VESPASIANO AVGVSTO.

Forum Neruæ, quod & Transitoriū dictum, quod inde in Augusti forum ac Romanum transiretur, & eius arcus sunt ad ædem S. Hadriani. Huic nobilem porticum addiderat, eo loco qui hodie *l'arca di Noe*, corrupto vocabulo ex *Arca Neruæ*, vocatur. In epistylis legitur:
 IMP. NERVA CAESAR. AVG. PONT. TRIB.
 POT. II. IMP. I I. PROCOS. Huius arcus fragmenta videas inter S. Basilij templum, & turrim militiæ. Ad dextram sunt reliquiæ duorum arcuum, & palatij Neruæ sumptuosissimi. Nullus enim Romæ locus olim cultior fuit.

Via sacra, pertinet à foro Romano per arcum Titi Vespasiani Aug. vsque ad amphitheatrum, vulgo *Coliseum* nominant. Sacra dicta, quod Augures ea via ad sacra peragenda in Capitolium procederent.

Ad dexteram propè arcum Titi, Turris est quadrata: vulgò vocant *Studiolo di Virgilio*. Fabulanturque & casto illo ac Parthenopeo indigna vate, & Christiano homini non referenda. De cuius sepulcro ad Pausilypum montem dicemus, cum de regno Neapolitano differendum erit, via Putcolos versus. Hic enim alium

Virgilium Magum fingunt, qui montem malis artibus peruium fecerit, cuius ibidem sepulcrum sit.

Propè Pacis delubrum & SS. Cosmæ & Damiani fuit Curia Hostilia à Tullo Hostilio, in veteri Curia Romuli condita. Eò Senatus de rebus arduis acturus conueniebat. Incensa tota cùm P. Clodij à T. Annio Milone cæsi corpus cremaretur, cum basilica Portia illi vicina, quam M. Porcius Cato Censor ad ædes Menij condiderat. Alia Curia fuit in monte Cœlio, vbi templum S. Gregorij.

PALATINVS MONS

Ante Romam à Romulo conditam habitatus à Valentia siue Roma, Itali filia: post ab Euandri. Dehinc Regum ac Imp. sedes augusta: indicant superbissima ædificiorum fragmenta. Locus hodie incultus, & nullus Romæ magis desertus. Horti dumtaxat hinc Card. Farnesij, & vineæ, & vepres. Exiguum S. Nicolai templum adhuc exstat, cum aliquot ædiculis.

Olim multa hinc fana. Victoriæ à L. Postumio, ædili curuli conditum: spectabis hortos S. Mariæ nouæ ex eius ruinis. Apollinis item, quod fulmine ictum restituit Augustus, addita porticu: eius reliqua sunt testudo illa ampla ac rotunda, quæ exstat, magisq; integrè se attollit. Penatium quoque fanum, quos ibi Aeneas, ex Illo allatos condiderat; colebanturque Romæ religiosè. Ibidem & Larium, Fidei, Iouis Victoris, Elagabali, Orci, & aliorum Deorum delubra erant: sed hodie ne vestigium quidem demonstrari potest.

Hic & Patricij habitarunt. Tarquinius Priscus Rex in ea montis parte quæ spectat templum Iouis Statoris. M. Cicero magnificas quoque ædes excitarat, emptas à Crasso quin-

quaginta millibus ducatorum : Iuxta erat & M. Flacci domus , ex qua Q. Catulus struxit magnificam porticum.

Locus Palatini ad Titi Vesp. arcum olim *Germanus*, à germanis fratribus Romulo, & Remo, appellatus: qui à Faustulo casam incolente non procul à Græcostasi, illic sunt nutriti. Hinc ad arcum alterum Constantini Magni summa *Vellia* protendebatur: sic dicta, quòd vellerent ibi lanas ab ouibus pastores , priusquam tondendi modus esset repertus; vnde auulsæ lanæ *Vellera* vocantur.

Versus S. Mariam nouam Scaurus palatium habuit egregium, cum atrio, altissimis columnis nixo, pedū XL. præter basim & Epistylum.

Græcostasis hîc fuit, palatium amplum, quo legati variarum gentium excipiebantur. Hîc & Concordiæ statuam Flavius erexerat, qui plebem Senatui reconciliarat.

Templum S. Andreæ in Pallara; in quo olim Palladium asseruabatur, ligneum simulacrum, oculis versatilibus, & ab Aenea cum Penatibus Diis ex Illo allatum in Italiam. Post in templo Vestæ conditum est, virginibusque seruandum traditum.

Vbi Cœlium Palatinus spectat, templum quondam Cybeles, quæ & Dyndimene & Ops dea. Eius simulacrum ex Ida Phrygiæ Romanam à Scipione Nasica allatum religiosè asseruabatur. Versus Auentinum verò natalis domus fuit Augusti Cæsaris. Eius ruinæ altissimæ spectantur versus Circum maximū. Huic Apollinis templum adiunxerat, cuius & ruinas videas: cuius in apice erat Solis currus aureus. Bibliotheca quoque addita; quæ hinc *Palatina* nominata, in qua & Apollinis, vt Musarū choragi statua ænea posita, pedes L. alta: opus Scopæ egregium.

Balnea Palatina ibidem fuerunt, in quæ pars aquæ Claudiæ per aquæductus deriuabatur, qui hodie videntur in vinea Phedriæ patricij Romani, versus Circum maximum: Vicina his fuit Curia Saliorum, & Auguratorum, aliaque.

Palatij portæ veteris vestigia ostenduntur è regione S. Laurentij in Miranda.

Ad columnas porticus Liviæ, templum est rotundum S. Theodosio dicatum: prius à Romulo conditum dicatumque Ioui Statori: quod fugientem Rom. exercitum stitisset bello Sabino. Alij negant hoc esse Iouis Statoris templum, sed potius ingentes illas ruinas è regione templi Concordiæ, quas iam diximus partes esse Curia veteris.

Relicto Iani quadrifrontis templo, & foro Boario tendens ad Circum maximum, vides locum depressum, aquis manantibus, quibus mulieres linthea lauant. Putantur esse fontes Nymphæ Iuturnæ in Velabro.

Fornicatum opus quod iuxta protenditur, pars est Cloacæ maxime, quæ à Tarquinio structa est, vt sordium omnium Urbis receptaculum à foro Romano in Tiberim deriuas. Adeo ampla, vt sub eius ohm fornicibus currus onustus ageretur. *Chiauis* nunc vocatur.

Lacus Curtius illi adiacebat, in quam se voraginem Curtius, pestilentie depellendæ, quia hinc aer exhalabat corruptus, præcipitavit.

Hic locus Numæ Pompilij quo cum Egeria Nympha agens ceremonias didicit, ritusque faciorum. Hic & Gallorum Senonum cineres conditi: qui locus & à doliis *Dolioli* vocatur.

CIRCVS MAXIMVS

Spatium id occupat quod est inter Palatinum & Auentinum; longitudine trium stadiorum

rum cum dimidio, latitudine verò trium iugerum. Capax erat cclx. millium, vel, vt alij restringunt cl. millium. Romulus hinc primus Consuales ludos Conso Deo in Sabinarum raptu exhibuit; Tarquinius Priscus Circo locū designauit, Superbus ædificauit, in quo Circenses ludi certaminaq; populo exhibebantur: Augustus ornauit, Caius ampliauit, Traianus restituit, auxitq; ædificiis, Elagabalus Chrysocola strauit, vt palatium porphyro lapide. Hodie circumscriptio apparet, gradusq; quibus spectabant, cellæq;e. Hodie holitorum horti sunt & viridaria. Neptuni templum adiectum, vbi nunc Anastasiæ delubrum; Ruinæ conchiliis incrustate marinis, & opere ressellato.

Obelisci duo hinc erant, alter pedum cxxxii. longitudine, sine basi, quem Xystus v. Pont. in Vaticanum transtulit; alter longus erat pedes xxxviii. Augustus Hierapoli ex Aegypto Romam transtulit ad Circi ornatum.

Naumachia in eodem Circo, vbi se nautica re inuentus exercebat. Ostendunt locum vbi crebræ aquarum lacunæ, & arundineta.

Supra murum ruinæ aquæ ductus aquæ Claudiæ: quem riuum Claudius Imp. è fontibus Curtio & Cœruleo (quos cœptos Caligula imperfectos reliquerat) deriuauit à porta Nænia per Cælium montem vsque ad Auentinum.

Ad viam Appiam à Circo veniendum. Ad læuam ingens olim moles Septimij Seueri attollebatur; Plinius à columnarum numero *Septisolum* à septē solariis, vulgò *Septizonium* nominant. In eam altitudinem crexerat Imp. Septimius, vt in Africam nauigantes conspicerent, adorarentq;e cineres ibi in apice collocatos. Septimius enim Afer erat. Nostro sæculo tres ordines cum titulo exstabant, & in Antiquitatum picturis reperias: Sed Xystus v. p. m. quòd rui-

nam minarentur repugnante populo Rom. funditus ædificiis extruendis euertit. Tituli autem fragmentum erat: TRIB. POT. VI. COS. FORTVNATISSIMVS NOBILISSIMVSQ.

V I A A P P I A

Incipiebat ab arcu triumphali Constantini, per Septizonium Seueri ducebat ad Thermas Antoninianas. Inde per portam Capenam ad ruinas Albæ longæ, per Terracinam, Fundos, Campos stellatos, Brundisium vsque sese porrigebat. Appius Cæcus nomen dedit, qui lapide durissimo strauit Capuam vsque. Cæsar produxit, instaurauitque Traianus, ampliavit, & perfecit. Eius viæ reliquiæ ad Urbem, viæque Neapolitana ad Priuernum, & Circaum promontorium apparent.

Via noua, ea pars quæ ab Appia & Thermis ducit ad Capenam portam: sic dicta quòd ab Antonino Caracalla, dum Thermas conderet, nouo lapide sit strata.

Thermæ Antoninianæ, non procul ab æde S. Sixti, ab Antonino Caracalla structæ in Auentino, è regione Piscinæ. Ingentes hinc ruinæ, nullæq; Romæ magis integræ, præter Diocletianas. Columnæ hinc ex ophite lapide, & labra marmorea capacissima. Templum Iſidis, quod idem Caracalla adiunxerat, vbi nunc ædes SS. Nerei & Archillei, alijs verò S. Sixti templum videtur.

Ad viam Appiam delubra Deorum varia, Quirini, Martis, & aliorum, sed quorum non reperias vestigia, nedum templa.

Porta Capena, à Capena vrbe vicina Albæ longæ dicta & Camœna, à Camœnarum delubro. Triumphalis item quod Scipiones per eam triumphum duxerint, & nuper Carolus V. sub Paulo III. Afris deuictis. Hodie S. Sebastiani, à

ni, à templo duobus passuum millibus ad Calixti cœmeterium diffito.

Vt templorum hîc obscura vestigia sunt, sic & Sepulcrorum: quæ multa in Appia via, teste M. Tullio in Miloniana. Moles alta quadrataque, quæ ad sinistram attollitur *Cethegorum* putatur, ex Titulis ibi repertis, & Epitaphiis: rotunda verò forma, Memmij fuisse monumentum creditur, in vtroque tamen *Cethegorum* legitur nomen.

Almonis riuus non longè ab Vrbe occurrit, qui Romam influens sub Auentino Tiberi se insinuat.

Sepulcrum Scipionũ fuisse altum illud ædificium & rotundum, ad dexteram, ex Inscriptionibus ibi repertis colligitur.

Sinistra digressis ab Appia, sacellum est rotundum, quod vocatur, *Domine quò vadis?* Historiam supra, cum de Ecclesiis agerem, retuli.

Ædificium huic proximum Lucullis attribuitur. In eo, sicut & in aliis plurimis, sub fornicibus integris cellulæ, quibus ordine urnæ cineribus mortuorum plenæ collocabantur. Ad sinistram vltierius parietes ex coctili lapide pars sunt templi Fauni & Siluani.

Ad dexteram ædis S. Sebastiani templũ visitur, integrum illud quidem, sed ornamentis spoliatum, quò greges noctu, aut dum se cœtus frangat, agunt opiliones. Apollini sacrum olim fuisse putatur.

Quadraginta inde passibus, obscuro interdumeta loco, cauerna est subterranea, cuius aditus propter arbuta, lapidumque acervos vix cernitur. Ingressus videbis fornices artificiosè constructas, quæ vtrimq; habent repositoria x. aut xii. pedum, quibus olim mortuorũ Christianorum corpora condebantur, idque clam, durate persecutionis furore. Lampadum etiam

loca reperias . Hic Christianos vigente sub Imp. Rom. persecutione crudelissima de iustis se ferant, vocanturq. hodie *Stante di Christiani*.

In templo S. Sebastiani descende per gradus in speluncas, quæ Cataumbas nominant, ubi quoque Christiani latebant Tyrannorum metu. Narrant Martyrij palmam xl. Pontifices primos illic accepisse. Adhæc, ut inscriptio loci testatur, CLXXIV. millia Martyrum mortem pro fide Christiana fortiter oppetuisse. Locus sanè religiosè cultus, tenebris item squaloreque horrendus: quem sine facibus, ac ductore loci bene perito, ingredi minimè tutum sit, adeò anfractibus, mæandris, cuniculis ac meatibus plenus est, ut Labyrinthum intrare videari. Hodie Cœmeterium seu sepulcrum *Calixti* nominant. De mirandis ac sacris reliquiis ostenduntur ad altare sacelli lævi lapidi impressa vestigia CHRISTI Domini in cælum spectantibus discipulis, ascendentis: Cetera scriptores dabunt, Onuphrius, Serranus, atque Hugonius.

Huic templo adiacet delubū amplum & rotundum, ingētibus marmoreis c. columnis sustentatū: quod Sulla in ædilitate Marti Gradiuo consecrauit, audiebanturque ibi hostium legati, quos in Urbem nolle admittere, speculandi gratia: Eius pars maxima precibus S. Stephani Pont. eum Marti ibi sacrificare iussus à Galieno Imp. esset, fertur corruisse.

Iuxta olim *Manalis lapis* seruabatur, quem solemni pompa Romani in Urbem, quò pluuiam eliceret, importabant.

Supra in eadem Appia via quadrati opidi mœnia integra conspicias, quod Sinuessam nonnulli, alij Pometiam fuisse tradunt. Rectius verò sentiunt, qui Prætorianorum militum, & Augustorum Medicorum stationem, sedemque fuisse putant. Intus area vacua est.

Se.

Sepulcrorum moles utrimque videas cum quadratas, tum pyramides obrusas ac solidas, partim latericio lapide, partim Tiburtino structas. Metellorum fuisse indicant Inscriptiones: unaque vasta, turris instar, amplissimæ Cecilix Metellæ. Testatur marmorea hoc tabula versus aream Prætorianam: CAECILIAE Q. CRETICI F. METELLAE GRASSI: Moles est rotunda ex quadratis marmoribus candidis, intus concava, & superiore parte aperta cælum admittit. Muri crassi pedes ferè XXIV. In circuitu incisa bouum capita, carne nudata, ut in sacrificiis solet: in lemniscis & fasciarum involucris, quæ folia ac flores iungant. Itali *Festones* hodie vocant: putantque Antiquarij geminam hecatomben Metello factam in funere fuisse: Nam & ad collis radices vocis imago, Græci Echo nominant, exauditur, ut nusquam gentium maior. Octies enim (expertus loquor) integrum poëtæ versum articulatè refert, confusè item sæpius, ut plorantium eiulatus, planctusque funebres nimium quatum multiplicarentur, dum duplex Hecatombe, Iudi que funebres matrone agerentur: nisi si natura, aut ut fit, casu id accidisse verius existimes. Aliorum esto iudicium.

Loco propè depresso ingentes sunt *Circi Hippodromi* ruinae, ut nusquam alibi integriores. A Basiano Caracalla extructus putatur, quo loco Tiberius Aug. Prætorianorum militum stabula crexerat. In hoc Circo milites se quotidie cursu, equitatione, ac quadrigis exercebant. In media area vestigia carcerum, basium, statuarum, altarium, ac metarum. Picturæ circum crebræ apparent. In medio vastus quoque iacet *Obeliscus* ex ophite lapide, sed tres in partes vastas confRACTUS, notisque Hieroglyphicis sacris Aegyptiorum vndique animaliumque figuris exornatus.

natus: valde vt mirer à Xisto v. p. m. homine celsi ac verè heroici spiritus, non esse in Urbem, ornandi gratia, traductum, aut saltem, si sumptus ingens in tanto loci interuallo fuisset, ibi erectum basi que impositum: nisi mors præmatura hominis consilium, vt fit plerumque, in cursu abruptit.

Super Circo templum integrum qua aratum apparet, cum columnis & porticu anteriore. Id olim Deo Ridiculo consecratum putant, quod Hannibal à Cannensi strage, qua ciuium Ro. xl. millia ad internecionem cæsa sunt, copiis victricibus Urbem occupare conatus, castra ibi locasset: edito que ingenti risu ac cachinno, prodigij loco, fugisset, soluisset que obsidionem, & in Campaniam cum exercitu diuertisset, vbi enervatus miles deliciis elanguit. Poterat alioqui Vrbe iam consternata fortasse potiri. Sed quod ille apud Liuium Afer ait: Vincere scis Annibal, victoria vti nescis. Quare Deo Ridiculo fanum Romani metu liberati condiderunt.

Hinc tribus ferè milliaribus digressus Romam reuertere. Ad mœnia cum ventum erit, transi ad portam Latinam, sic dictam à vicina ad S. Ioanni Apostolo sacra, qui ibi oleo & igne cruciatus dicitur, sub Domitiano: dies que testus in Martyrum fastos Maio mense relatus religiosè colitur.

Sequitur Gabiena porta à Gabiorum vrbe, quò ducit, sic dicta, vbi via cum Prænestina coniungitur, sicut Latina cum Appia interdum concurrat.

COELIVS Collis.

A porta Gabina, relictis ad dextram mœnibus, in Cœlium montem ascendes, qui ad mœnia longè extenditur vsque ad portum maiorem.

Ætus

Dictus & Querquetulanus, à quercuum ibi copia, priusquam ab Hetruscis habitaretur, qui duce Cocle Vibenna auxilium Romanis tulerunt, collisq̄ue hic propterea illis concessus, & postea Tuscus vicus. Ruinæ multæ, cetera obscura omnia, atque collapsa.

In Cœliolo, qui appendix est Cœlij, templum est S. Ioannis Euangelistæ, olim Dianæ sacrum.

In Cœlij summitate ædes S. Stephani rotunda à Simplicio P. M. ex Fauni delubro dedicata. Temporis iniuria senio dirutam instauravit Nicolaus V. P. M. ea qua cernitur forma nisi quòd sub Gregorio XIII. additæ victoriarum Martyrij picturæ elegantes amplius xxx.

Ad templum SS. Ioannis & Pauli, versus Septizonium Seueri, curia fuit Hostilia, à Tullo Hostilio erecta, diuersa ab ea quam supra ad templum Pacis in foro Romano collocauimus. Huc Senatus P. Q. R. de publicis negotiis conueniebat.

Templum S. Mariæ in Dominica, Auentinum versus situm, & à Leone X. instauratum. Ibi olim Albanorum mansiones fuerunt: vicinûsque est aquæ Claudiæ ductus: in cuius arcu hæc legas:

P. CORN. R. F. DOLABELLA, COS.
C. IVNIUS C. F. SILANVS FLAMEN
MARTIAL. EX S. C. FACIENDVM
CVRAVERVNT. IDEMQVE PROB-
AVERVNT: Ad aquæductum erectum castel-
lum, ad præcipua aquarum.

Templum Quatuor Coronatorû, ab Hono-
rio Papa conditum, instauratumque pæne col-
lapsum à Paschali II. versus esquilias, olim fue-
runt castra peregrina: quibus accipiebantur sub
Augusto nauales copiæ quas ad Misenum ha-
bebat.

Inter

Inter portam Gabinam & Calimontanam palatij Constantini Magni ingentes ruinae: nunc S. Ioannis dicitur: splendore Imperatoris ostendens magnificentiam.

S. Ioannes in Laterana, nomen retinet Basilica, quam rogatu Siluestri Pont. exstruxit Constantinus Magnus. (alter autem Lateranorum fuit M. Antenij auus:) Sedes olim Pontificiae sedis fuit, sed post ducti aemnitate collium Vaticanorum, eò se receperunt Pontifices, habitantque augustum palatium ad S. Petri aedem.

Ad templum locus, qui *Basiliscus Constantini* vulgò dicitur, orbiculato edificio octo columnis porphyriticis nititur, duabusque ad portam positus: De puerorum caesorum sanguine, quo lepra medicorum consilio curaretur, fabula quibusdam videtur: nam ab Episcopo Nicomediensi baptizatum referunt historiae Ecclesiasticae, cum in Asiam venisset. Iac. Boissardus balneum Laterani palatij fuisse potius putat, quòd eò usque protenderetur: & forma persuadet.

Ad dextram sacella sunt; parietesque marmore incrustati, & columnae Hierosolymis allatae Romam. Ad sinistram columnae marmoris flauj, quae manu aut vestibus tritae gratum spirant odorem violarum cum lilio. Qui ab Aegypti regina Salomoni donatas fuisse fabulantur, sine auctore nugae agunt.

S. Ioannis templum augustum ingresso occurrunt sepulcra Pontificum Max. sumptuosa, arq; marmoreae, affabre facte, vt nihil usquam videas absolutius. Altaris summi lateri sinistro apposita Tabula aenea, characteribus antiquis, continens leges & Senatusconsulta sub Vespasiano Aug. quae olim in Capitolio cum aliis multis asseruabantur. Ad sacrarij fores, iuxta hanc Tabulam humi sepulcrum est Laurentij Vallae Romani, & huius templi Canonici.

Ante.

Ante chorum columnæ æneæ IIII. striatæ, Corinthiacis epistylis opere concauo. Narrant vulgò terra sancta plenas è CHRISTI sepulcro Hierosolymis Romam aduectas. Varij varia de his prodiderunt. Quidam volunt Athenis è templo Iouis Romam à Sulla translatas. Alij è rostris nauium in Actiaca pugna captarum ab Augusto Cæsare conflatas, & ad rei memoriam templo Iouis Capitolini applicatas. Alij Hierosolymis aduectas in Italiam ab Imp. Vespasiano, deuictis Iudæis, cum reliquis spoliis, quæ in triumpho Titi proposita sunt.

Antequàm Xystus v. nostra memoria nouum Lateranense palatium à fundamento extruxit, Cœnaculum hîc erat Rotæ amplissimum, in quo Pontifices ac Cardinales, & Archiepiscopi sedebant, cum de rebus magnis esset agendum, tresque portæ altissimæ marmoreæ ex Hierosolymitano Prætorio erant aduectæ. Concilia hîc Lateranensia habita totius cleri consensu.

Scalæ sanctæ, quas in Pilati domo CHRISTVS IESVS virgis cesus cõscendit, aliò sunt ab eodem Pontifice translata: quæ Religionis gratia, rependo, & osculando à piis quotidie frequentantur. Iuxta erant cathedræ duæ ex porphyro pertusæ: de quibus mendacia, anilesque fabulas nugantur Ecclesiæ Catholicæ, sedisque Pontificiæ hostes acerrimi. Sed iam mendacium disertè refutatū ab Onuphrio Panuino, & Rob. Bellarmino Card. amplissimo, Controuersiarum Tomo I. de Pontif. Rom. Vt & de Ioanna Papissa confictæ nugæ, iactatæque, quas iidem refellunt, & nuper Gallicè singulari libro Florimundus Remundus.

Colūna candidi marmoris iuxta posita in pariete, fracta in partes duas. Creditur in Christi morte cū tēpli velo terraq; ac petris scissa fuisse.

Sancta

Sancta Sanctorum, sacellum est summa veneratione cultum, quod mulieribus ingredi nefas: in quo Arca fœderis seruat, virga Aaronis, mensa cœnæ Dominicæ, Manna sacrum, umbilicus & præputium CHRISTI: Sanguinis eius phiala vna, spinæ aliquot ex eius corona, claus vnus integer, quo CHRISTVS cruci affixus. Frenum equi Constantini Magni è clavis duobus pedum confectum, vt ex quarto lamina confecta, & Imperatoris aureo diademati apposita. Quatuor enim clavis Saluatorem Crucis affixum fuisse, picturæ Græcorū antiquæ cum tabella sub pedibus, docent, & Gregorius Turonensis Episc. asserit. Aliæ item hîc reliquiæ.

Sacellum hodie S. Petro sacrum, via Lauicana, quæ est Cœlium inter & Esquilias, olim Quietideæ sacrum dicatum erat delubrum.

Non procul à templo S. Ioannis Porta est eiusdem nominis. Olim *Cœlimontana* dicta, quòd ad Cœlij radices sita sit: Item *Asinaria*. Ab ea principium sumit via Campana, quæ ducit eò, vocaturque à fertilitate vulgò, *Terra di laboro*: ac paulo extra Urbem Latine viæ coniungitur.

In vltima Cœlij montis parte templum est S. CRUCIS in Hierusalem, vnum è septem Ecclesiis quæ maximè frequentantur. Olim sacrum fuisse putatur Veneri & Cupidini. Hîc pars Crucis Dominicæ asseruatur, Titulus quoque linguis tribus scriptus. Denarius vnus ex xxx. quibus Christum Iudas vendidit; spina coronæ eiusdem: aliaque miranda. Sacellum hîc subterraneum, ab Helena Constantini matre conditum, in quod semel tantum quotannis 20. Martij mulieribus ingressus patet. Templi monasterio adiunctum est Amphitheatrum, minus illud quidem Coliseo, vt vocant, sed antiquius. Augusto enim imperante à Statilio Tauro conditum. Alij vocant castrense illud
am-

amphitheatrū, à Publico Victore in Esquilina regione positū, in quo milites exercebantur. Nunc ferè dirutū à Paulo III. P. M. instaurādo monasterio: quod restat, intra extraq; mœnia spectatur

Sessoriana basilica ad templum S. Crucis erat, pertinebatq; ad Næviam portam. Ruinarum pars adhuc notatur ad mœnia.

Arcus qui per Næviam portam in Urbem tendunt, & per dorsum Cœlij mōtis, ad Lateranense templum vsque ad Auentinum pertinent, sunt aquæductus aquæ Claudie: qui omnium quas Romæ videmus, altissimus iudicatur, ac longissimus: quemq; per XL. milliaria in Urbem Claudius induxit: cui postea Anio novus adiunctus est per viam Sublacum versus, summisque impensis per Næviam portam deductus. Eius pars maior in Auentinum deriuabatur, pars in Palatium, & reliquum in Capitolium: Cœptus quidem à C. Caligula, sed à Claudio perfectus.

Porta Næviana, eadem & *Maior* dicitur & S. Crucis, in arcu Triumphali structa creditur; quod & operis amplitudo satis ostendit.

Xenodochium S. Ioannis visitur prope ductum aquæ Claudie versus Cœlium: sanè opulentissimum, agris curandis accommodum. Est enim & Pharmacorum, ac Medicorum copia: ut etiam diuites morbis laborantes curari sese ibidem ære suo iubeant. In eius area sepulcrorum arcæ, & aræ videntur marmoreæ, labra balnearum, & Thermarum: Marmoribus figuræ incisæ, Satyrorum chori, Accubitus iacentium ritu; Amazonum pugna; Meleagri venatio, aliaq; id genus monumenta.

Templum S. Clementis viam habet per aquæ ductum: quod diuersis marmoribus incrustatum, Inscriptiones habet antiquas, figurafq; sacrorū instrumentorū, quibus Pōtiffices, Augures, ac Sacerdotes, olim vsi sunt in sacrificiis.

Am-

Amphitheatri moles stupenda in reditu sese offeret, ex ingentibus Tiburtinis lapidibus structa, inter Cœlium montem & Esquilias. *Coliseum* vulgò nominât à colossæa statua, quam Nero illic erexit altam cxx. pedes.

Domus Neronis id totum loci spatium occupabat, quod est inter Palatinum, & Cœlium, & porrigebatur vsq; ad Esquilias (vbi erant & horti C. Mæcenatis:) vt Urbis potius quàm domus formam referret. Continebat enim agros, lacus, silvas, & porticum integro milliari longam tribus columnarum ordinibus. Reliqua ædificia deaurata erant & gemmata. In ea delubrum Fortunæ Seixæ, in quo Deæ simulacrum ex marmore Phengite, seu diaphano. Porta huius domus principalis erat, vbi postea Amphitheatrum positum antequàm colossus Principis erigeretur.

Huius Amphitheatri ea amplitudo atque altitudo, id artificium, nihil vt Romæ in eo sit genere admirabilius. Cœptum est à Vespasiano, absolutum verò à Tito Filio. Spatio xi. annorum xxx. millia seruatorum tantum opus perfecerunt. Capax fuit lxxxvii. millium hominum, qui in gradibus commodè ac subselliis sedebant, ludosq; qui in media cauea exhibebantur, spectabant.

Constantini Magni arcus Triumphalis ad finistram versus Cœlium est, & Septizonium Seueri, ad Palatini radices. Integrum adhuc existat cum suis victoriis, statuis, & Votis decennialibus, ac Vicennialibus, litteris inscriptis. Constantino autem à Romanis positus, post deuitū Maxentium ad pontem Miluium, qui tyrannide barbara Urbem oppresserat.

Ad Coliseum, equos hodie agasones exercēt, vrgētq; calcaribus, & in gyrum currere assuescunt. Iuxta ædificum est altum & testudinea-
tura

tum, & in speciem pyramidis rotundum. Meta erat sudans, sic dicta, quod aquę inde manarent, quas potarent in Amphitheatro spectantes.

Ab Amphitheatro via sacra per forum Romanum, Capitolioque ad lævam relicto, à templo S. Martinę ad Palatium Maffiorum diuertere: in quo capita Illustrium virorū cum pectoribus in suis basibus, & alia LV. absque pectoribus. urna marmorea: vasa, paterę, lucernę, crateres, aliaque spectatu digna: Laocoontis caput artificiosissimum. Ibidem tabula marmorea, in qua Circus expressus, cum suis metis, obeliscis, doliolis, & aris. Altera item est discumbentium in triclinio cum Synthesi, vt nusquam alibi maiore vel forma cernatur, vel artificio. In hortulis quoque statuę muliebres. Pan quoque in pila grádi sculptus cum Syringe, & Cupidine. Plurima in hoc Palatio videntur Antiquitatis monumenta, Epitaphia, Inscriptiones, & id genus alia priscę Vetusstatis reliquię, quę & artificum oculos pascunt, & eruditorum hominum animos excitant. Iam domum te recipias licet.

ITINERIS ROMANI

DIES TERTIVS.

AB Aelio ponte, & S. Angeli castello, Tiberina platea, ad Vrſi dinerſorium in biuio, dextrā ingressus ad turrim sanguineam, domum offendes Baldi Ferratini. In fronte est Galba Imp. paludatus: ibi & pilę duę, & tabula variis figuris insignis.

Apud Io. Bapt. Galletum statuę muliebres plurimę: & in tabula Aesculapius, dextra serpentem tenens, & femina quoque serpentem comprimens, cum hac *επιγραφή.*

N V M I.

NVMINIBVS C. PVPIVS C. F. A. N.
FIRMIVS SANCTISS. D. D.

Ibidem & pila diuersis insculpta figuris, vt Hercules geminos tauros cornibus apprehendentis. Hinc domus est ad Agonem Card. Pacieci Hispani. Adiacet templum S. Apollinaris verustissimum. olim enim Apollini sacrum. à tergo est S. Augustini Sodaliumque Eremitarum templum, in quo B. Monicæ eius matris reliquiae frequentantur.

Apud Archintum visitur ænea statua ferulis, qualis in Capitolio, quã Zingaram vocant. Suprà, capita sunt, vt Iouis Capitolini, aliorumque.

Forum illud amplissimum, quod Parmensis Ducissæ palatio obiacet, in Agone dicitur vulgo corrupta voce, *piazza nauona*, Circus olim fuit agonalis, in quo ludi & certamina à Numa in Iani honorem instituta celebrabantur. Nero Circum auxit, post Alexander Mammeæ F. qui palatium iuxtà exstruxit, & Thermas Alexandrinæ celeberrimas. Nero quoque circa Thermas habuisse putatur, vbi templum B. Mariæ rotundæ, post templum S. Eustathij. Hadrianus quoque suas Thermas ad S. Aloyij. Sed, vt fit, in locis frequenter habitatis, vestigia tecta obsoleuerunt.

In Agone apud Marium Melinum Pallas armata & galeata visitur, muliebres alię statuæ, & gladiator nudus, & Hercules: Sabine mulieris caput. Cupido item Alcibiadis pueri figura. Siluani & Bacchi sedentes. Capita Iouis, Drusi, & decem ignota. Satyrus quoque integer singulari factus artificio. Apud Io. Bapt. Melinum tria capita egregia.

Apud Episc. Saulum in fronte statua est muliebris, & intus caput M. Ciceronis, M. Tullij F.

Ad S. Aloyij apud Alexand. Rufinum Iulius Cæsar est quasi colosseus, armatus: ocreis, seu
cali-

caligis, aut sandaliis. Augustus quoque Cæsar. His statuis nihil Romæ spectatur rarioris artificij. Caput item aliud Iulij, & quattuor virorum, mulierumque.

In Parmensis Ducissæ (vt loquuntur) hortulo Bacchus duplex visitur egregij operis. & supra in Tabula tres Curiacij, & mulier genibus nixa.

Apud Franc. Ragaterium, Antiquitatis studiosissimum, ad templum Pacis, Capita varia, Bacchi, Alexandri magni duplex, Iouis, Naturæ, Satyri, seu Panis. Imperatorum verò Traiani, Hadriani, M. Aurelij pueri, & Getæ: & xx. ignotorum hominum: & xl. à corporibus auulsa capita, & Iouis ex porphyro. In eiusdem vinea ad portam Flaminiam Inscriptiones varia, Rex Numida captiuus, ex porphyro lapide, egregiè elaboratus, & thorax æneus Imp. alicuius.

Apud Alex. Cherubinum inscriptiones, & Siluani ridentis caput marmoreum.

Ruinæ apparent inter ædes S. Eustathij & Mineruæ, longæ & quadratæ. Putant fuisse templi BONI EVENTVS, quem prisca coluit superstitio, felicitatis spe. Eius olim statua plebeio habitu, læto vultu, dextra craterem, læua tenens sertum ex spicis.

Fornices illæ rotundæ, & altæ, qui locus Ciambella dictus, Thermarum M. Agrippæ fuisse existimatur: ad quas & Nero Imp. Thermas extruxit, quarum ruinæ à tergo sunt S. Eustathij.

PANTHEON M. Agrippa iuxta Thermas suas construxit, in omnium Deorum honorem, rotundū, ne qua de loci præstâtia lis inter Deos, seu Demones potius oriretur. Alij Opis seu Cybeles fanum fuisse, vt turrigeræ Deorum matris, & Terræ dominæ, tradunt. Critici certant.

Rectius

Rectius à SS. Pontificibus B. Virgini, Diuisque omnibus est consecratum. Sphæricum est ædificium, quo nihil Romæ spectatur antiquius, integrius, atque splendidius. Lucem, quod fenestris careat, in summa fornice foramine admittit. Altitudo latitudinem æquat, & rotundum est: in medio crate æneâ tectus puteus, excipiendis aquis pluuiis. Porticum habet elegantissimam, ingentibus columnis XIII. ex ophite lapide nixam, epistyllis Syracusanis. Laquearia, quæ tectum sustinent, ænea sunt, auro perfusa cum valuis & porta: Laminis olim argenteis coopertum erat, sed Constantinus Heraclij nepos eas cum reliquis ornamentis Urbis abstulit. Subiectæ sunt plumbeæ a Martino VII. P.M. Gradibus olim VII. qui templum ambiabant ascendebatur, nunc XI. descenditur: ut hinc Urbem ruinis altiore, editioreque factam credas. Inscriptum est cubitalibus litteris: M. AGRIPPA L. F. COS. III. FECIT. Et infra litteris minoribus: CAES. L. SEPTIMIUS SEVERVS PIVS PERTINAX, &c. quæ, commodo quod fiat tuo, describes. Seuerum & M. Antoninum, vetustate corruptum Pantheum cum omni cultu restituisse ostendit. Conditus hoc templo Raphael Sanctius Vrbinas, pictorum Princeps. Ad porticum duo leones Aegyptij ex lapide Marmaridum subnigro ac durissimo: in basibus notæ sunt Hieroglyphicæ. In medio vas amplum ex porphyro, opera & lapidis magnitudine admirandum: cui non assimille, paulo tamen minus, est in templo S. Mariæ maioris sub imagine Crucifixi, in Esquilis.

Templum B. MARIAE supra Mineruam proximum est, sic dictum, quod olim Mineruæ sacrum: Habent hodie Dominicani sodales. In horto ruinæ apparent Victoriarum, quarum
ibi

ibi titulos Pompeius statuisse creditur. In altari-
bus & aque lustralis repositoriis inscriptiones
quædam. Conditus hic Petrus Bembo Card.
ad aram summam, & Paulus Manutius, homi-
nes sæculi sui disertissimi.

In domo Metelli Porcarij, ante ostium sta-
tua sedentis marmorea, & in angulo Terminus
ingens, cum hac Inscriptione. C. LIVIVS
C. F. IVSTVS, &c. Tabulæ quoque marmo-
reæ titulus est, VENULEIA, &c. quæ, si vacat,
transcribe. Hic versus marmoreus ouem de-
vorans, & Sacrificium marmori insculptum,
& Diana summo artificio in tabula: Can-
delabrum quoque antiquum triangulare.
Corpora trunca, Herculis, Hermaphroditum,
Apollinis, Bacchi, Fauni. In pilis duabus, ve-
natio Meleagri, & Cacus cauda attrahens bo-
ves Herculis: in tertia labores Herculis. Capita
quoque plurima in conclavi,

M. Agrippæ	} Illustriū	Augusti	} Impe- ratorum.
M. Catonis		Tiberij	
M. Antonij		Vespasiani	
M. Bruti		Neræ	
Romuli		M. Aurelij	
Cleopatæ		Othonis	
		Hadriani	

Lucillæ item & Antonie Augustarum.

Plurima itē alia, Capita, tabulæque marmoreæ.

Apud Iulium quoque Porcarium tabulæ plu-
rimæ, vt Meleagri venatio. In pariete Tabulæ
v. variis figuris ornata: ad dextrā pugnantium
imago: hinc taurus Europam vehens.

Post, arcus est antiquus & rudis, qui *Camilla-*
nu hodie dicitur: & Camillo esse positus cre-
ditur: Est tamen, vt Boissardus hic tradit, sub
Imperatoribus excitatus. Nuper dirutus per-
mittente Pont. Clemēte IX. à Card. Saluiato,
cuius obiacet palatium, & his crevit lapidibus.

In do-

In domo Nic. Stagni ad arcum Camillanum, Hercules est, leonina pelle & capræ tectus: nili pedibus careret, nihil esset eo præstantius. altera statua siue Iouis, siue Neptuni. Summi vtraq; artificij, repertaque in Esquiliis ad Thermas Titi, qui locus vulgò, *Le sette Sale* nominatur, in vinea Stagnorum. Alia ibidem Antiquitatis rudera.

Apud Leonardum & Iulium Sabinum sculptores, icones marmoreæ, sed quia veditæ facilè migrant, nescio, an facilè reperias. Apud illum erant Hadrianus Imp. & Lucretia. Hercules & nudus, & exuviis indutus leonis. Cæsaris & Octauij caput, ac Pyrrhi regis galeatum. Faustinae item & Galeriae Augustarum. Apud hunc verò Ianus bifrons, Pallas: Liuia vxor Augusti, & Iulia filia. Augusti, Galbæ, Septimij Severi, Commodi, & Gordiani capita: & Faustinae duæ. Bacchus item elegans, & Europæ statua.

In domo Pauli de Castro Socratis caput visitur, Galeriae Faustinae, Veneris, Palladis, & Opis, aliorumque.

Apud Iacomellum ad S. Magutum, Atis est pastor Idæus, trunco arboris innixus, tibiamque inflans. Faunus ore exerto ridens, hydram baculo percutiens mordicus vnam tenentem. Medusa item galeata, Faustina senior, & Liuia Drusilla, vxor Augusti, mater Tiberij Aug. quem ex Tiberio Nerone primo marito susceperat. Capita ibidem Iani bicipitis, Corneliae vxoris Pompeij, Iuliae Iulij Cæs. F. & vxoris Pompeij. C. Cæsaris, qui M. Agrippæ & Iulij filius fuit.

Apud Dominicum de Nigris est Copiae cornu statua: Nais nympa dormiens, quæ sinistra in urnam recubat. Hanc ex aquæductu Aquæ Virginis esse putant. Nar fluius seminudus illi adiacet. sinistra tenens cornu Copiae. Bacchus hic pampinis vinctus, Hercules cū clauis Capi.

Capita item illustrium virorum, vt Neronis, Othonis, & Hadriani.

Iuxta arcum Camillanum olim iacuit pes Colosseus ingens: qui totius molem corporis facile indicat. Translatus, opinor, est in Capitolium: ibi humi iacere videas.

Apud Augustinum Rhegiensem, & Papyrium Papazuccam, Imagines Deorum, Imperatorum, & illustrium capita virorum plurima ostenduntur, quæ cum voluptate spectabis.

Franc. de Aspra habet domi, quæ est ad S. Magnum, statuam Copiæ, & Pomonæ, vestitarum: Bacchi simulacrum, & Aristidæ Atheniensis.

Thomas sculptor duo habet capita Faustine, duo Palladis galeatæ, & Siluani.

Palatium S. Marci per viam latam accedes. Hic statim labrum ingens apparet marmoreum, quale ad S. Saluatoris in lauro: quod in Thermis Agrippæ inuentum est. Ad templi portam Faunæ, vel, vt alij, Bonæ deæ statua. Palatium ascendenti multæ occurrunt imagines, signaque marmorea. Tabulæ item cum sacrificantium ritu: In circo Cleopatra est, & mulieres circum plangentes, aliaque miranda.

Apud Curtium Frangipanum Mercurius est petasatus, Cupido alatus, & aries Phrygius. Capita deorum deorumque, vt Iani, Iouis, Bacchi: illustrium, Marij Cos. Augusti Cæsaris, Hadriani, Antinoi, Lucille, Caracallæ, aliorumque larvæ.

Apud Laur. Mancitum, Tabula magni precij, cui Cupidines insculpti. Leonis caput colosseum, rictu animal continens.

Hinc Neruæ forum est post S. Hadriani ædem. In eius medio olim columna ingens ænea, totumque forum statuis plenum, quæ nunc aliò translata: Dictum & Transitorium, quod

inde in forum Augusti atque Romanum transitus esset utrimque : vnde & hodie templum S. Hadriani *in tre fori* nuncupatur. Hic & eiusdem Imp. palatium fuit, cuius ruinae ad turrim militiae, & templum S. Blasij.

Hic & forum Traiani, inter Capitolium, Quirinalem & forum Augusti : cinctum olim porticu magnifica, fulta ingentibus columnis, Apollodoro architecto. ibi multae statuae, & imagines quaedam. Arcus quoque triumphalis marmoreus, cuius hodie, ne vestigium quidem exstat : ut ne porticus quidem, nisi quod ad aedem S. Mariae de Laureto columnae duae reliquae sunt porticus Traiani.

Apparet solum, omnium instar, columna Cochlus, quae Imperatoris maiestatem populiq; Romanis ostendit. Scripsit ea de re, figuramque aeri incisam exhibuit Alfonsus Ciaconius, homo Hispanus. Caeratae enim sunt in circuitu res gestae Caesaris Traiani bello Dacico, aliisque militaribus expeditionibus. Alta est pedes cxxviii. cum basi vero cxi. lapidibus structa est xxiv. tantae vastitatis, ut opus videatur non ab hominibus sed a gigantibus perfectum. Singuli lapides gradus octo continent : per hos ascenditur. Lumen praebent fenestellae xliiii. Nihil usquam terrarum admirabilius, nihil magnificentius. Erecta autem est, quemadmodum inscriptio ostendit, *ad declarandum quanta altitudinis mons & locus tantis operibus sit egestus*. Detentus vero bello Parthico Imp. columnam sibi erectam non vidit, sed rediens victor fluxu sanguinis moritur Seleucia Syriae. Corpus Romam relatum, ossa cineresque in pila aurea recondita. In foro hoc Traiani, templa sunt S. Silvestri, S. Basilij, & S. Martini : quae posita sunt a Symmacho I. Pont. Bonifacius quoque viii. tres turres ibidem extruxit, dictae hodie *Militiae*, praesertim media,

media, quòd sint eo in loco, vbi militum Traiani olim stationes fuissent.

Macellum *di Corui*, olim Coruini domus fuisse putatur. Iuxta est domus Marci Macaroni. In porta caput est Alexandri Magni. In vase sculptus Hercules, virtutis ingressus viam. In horto equus bene ornatus, inuentus in Thermis Antoninianis. Et Laocoontis simulacrum licet semiruptum, laudatum tamen à Mich. Angelo. Item, Apollinis, Dianæ, Sphyngis, & illustrium capita marmorea: Romuli, Hersiliæ eius coniugis, Alexandri Magni, Iulij & Octauij Cæsarum, Marcelli eius nepotis; Traiani, Hadriani, Antonini, Zoroastris Astrologiæ inuentoris, & denique Antonini Caracallæ.

MONS ESQUILINVS.

A foro Neruæ incipit Suburra, & sub Carinis extendebatur vsque ad Tiburtinam viam, quæ medias Esquilias diuidebat. Vicus *Patricius* est dictus vallis illa quæ est inter Esquilias & Viminalem: sic dictus, quòd patricij plurimam eam partem incolerent.

Esquilæ, vulgo *l'Esquille*, dictæ ab excubiis, quæ ibi tempore Romuli collocatæ, Differt hic collis à Cælio, via Lauicana; separatur à Viminali vico Patricio. Via Tiburtina, vt dixi, diuidit mediū collem Esquilinum, quæ à Saburra extenditur ad portā Næuiam. Tiburtina autem via, priusquam ad Marij trophæa pertingas, diuiditur, dextrâ versus Ioannem Lateranum, & cum Lauicana iungitur. Sinistrâ vocatur Prænestina, tenditque ad S. Laurentij portam.

Via Tiburtina arcus est Galieni Imp. qui & à vicino templo, *Vsti* dicitur: constat è lapide Tiburtino, sed simplex est structura. Iuxta erat Macellum Liuianum, vbi obsonia vèdebantur.

S. MARIÆ maioris hęc ædes est, auro, marmoribusque ornata. Nititur columnis marmoreis Ionicis. Arca hęc seu labrum, quale ad Pantheon. Isidi olim sacrum templum fuit. Sepulcrum ibi S. Hieronymi. Ostenditur imago B. Mariæ, quam S. Lucas depinxit.

Prope est S. Lucæ sacellum, iuxta S. Potentianæ. In colle decliui fuit olim lucus Iunonis, prisca religione sacer.

In Diuæ Prædixedis, inscriptiones sunt, & columna cui alligatus CHRISTVS virgis est cæsus. Hierosolymis allatam aiunt.

In templo S. PETRI ad Vincula, sepultus Iacobus Sadoletus Card. sed titulus non exstat. Ad sacrum, sepulcrum Iulij I. P. Max. vbi Moyses ille à Bonarota sculptus, qui nulli antiquorum operum cedit. Alia ibidem antiqua & admiranda. Vas pro foribus marmoreum, quàm magnum ferè ad S. Marcum spectari diximus.

Hinc itur ad templum Quadraginta Martyrum: à quo vsque ad templum S. Clementis via Labicana Esquiliz extendebantur, quæ ibi Carinæ dictæ.

Thermarum Titi Vespasiani hęc vestigia sunt ædificia subterranea, quæ dicuntur *Le feste Sale*. Erant enim castella, seu aquarum receptacula, ad lauacra Thermarum necessaria. In proximis vineis Feliciorum fornices apparent, in quibus Grotescorum picturæ insignes. Pertinebāt enim concamerata hęc loca ad palatium Titi. Hęc reperta illa Laocoontis statua integra, quæ est in Palatio Vaticano Pontificum, & cum summa admiratione quotidie spectari, ne dicam stupore, solet.

Ædes S. Mariæ in montibus à Symmacho Pont. structa in ruinis Thermarum Hadriani: unde & hodie *Adrianello* locus nominatur. Ad

Ad templum SS. Iuliani & Eusebij moles quædam latericia altè attollitur, in qua fuerunt castella aquæ Marcia. Supraposita erant Trophæa Marij, hoc est, armorum spoliisque congeries arboris trunco alligata: posita bello Cimbrico è marmore in C. Marij honorem. Quæ cum euertisset bello ciuili Sulla, restituta sunt à C. Cæsare. A tergo Trophæorum in vineis magnæ ruinæ sunt Thermarum Gordiani Imp. iuxtaque palatium exstruxerat, in quo ducentæ erant duplici ordine marmoreæ columnæ: Præter murorum spondas tamen nihil hodie reperias, reliqua ornamenta in diuitum ac nobilium translata domos ac familias.

Ab his Thermis via ad dextram, dicta Labicana, tendit ad portam *Maiorem*, vt hodie nominant: quæ etiam habet inscriptionem. Inter hanc portam, quæ & hodie S. Crucis, olim verò Næuia dicta est; & inter Esquilinam, quæ & vulgò, S. Laurentij, à templo quò ducit, ad mœnia conspicias ruinas amplæ basilicæ, quam Augustus nepotum nomine Caij. & Lucij ædificauit. Restat adhuc fornix altissima. Vulgus corrupta voce, pro Caio & Lucio, nominant *Gallucio*.

Iuxta fuit olim palatium Licianum, vbi post templum S. Bibianæ Simplicius Pont. posuit: ad quod palatium fuit *Vrsus pileatus*, locus sic dictus ab vrsi statua, quæ pileo tecta:

Secundum mœnia perge ad Esquilinam portam, quam & S. Laurentij, & Tibertinam hodie nominari diximus: à templo quod ei Martyri Constantinus Magnus ædificauit, antiquitate & religione clarum. In eo sunt monumenta vetera, tabulæ, & sarcophagi, præsertim figuris instrumentisque sacrificantiû insigniti.

Hac porta sumptuoso aquæductu inducitur in Vrbe aqua Marcia, quem *Q. Marcus primus*

mum extruxit: post vetustate consumptum restituit M. Agrippa. Aqua vero deducta per millia xxxv. & per Esquilinam hanc portam deriuabatur ad Thermas Diocletiani, locaque vicina. Salubris enim, & potui apta ciuibus. Inscriptum aqueductui legitur: IMP. CAES. DIVI IVL. F. AVGVSTVS PONT. MAX. Cetera tu & lege, & describe.

Ab altera huius portae parte ingrediebantur aquae, Tepula & Iulia. Huius scaturigo distat ab Vrbe milliaria sex: Tepulae undecim, quae ex Frescatino agro oriebatur. His & Anio vetus iungebatur, qui è Tiburtinis montibus viginti miliaribus Romam perductus.

Super Aniene pons est Mammæus: sic dictus à Iulia Mammæa, matre Alexandri Severi Imp. cuius impensis est restauratus. Hodie, Ponte Mammoio hinc etiam appellatur.

Ab Esquilina porta via Prænestina Prænestem ducebat, & altera Labicana ad Labicanas, hoc est, ad Valmontonem ferebatur.

Exquiliarum pars ad S. Laurentij in Fontana vocabatur *Virbinae Cilius*, ad quem lucus erat *Fagutalis*: iuxta quem Servius Tullius rex Rom. sextus habitavit. Inde vicus est Cyprius: qui & *Sceleratus* dictus, quod à genero cæsus Tullius, & per patris mortui corpus filia aurigam carpentum agere coëgit. Pertinebat autem usque ad *Busta Gallica*, sic dicta quod Galli Senones ibi cæsi, cremati, ac sepulti à Camillo. Locum hodie corrupta voce *Porto gallo* nominant, ubi structum templum S. Andreæ ad *Busta Gallica*. In summo vico scelerato palatium habuit Cassius, quod solo est equatum, positumque Telluris templum, quod hodie S. Pantaleonis est.

Templum S. Gregorij in Damaso ædificatum est in ruinis arcus Triumphalis Gordiani Cæs.

Cæs. qui variis erat marmoribus insignis.

Ad S. Agathæ, ad radices collis Viminalis fanum fuit Siluani, cuius adhuc durant vestigia.

VIMINALIS Collis.

Viminalis collis adiacet Esquilino, ad mœnia in longum extensus, dictusque à Iouis Viminalis inibi templo religiose culto. Hinc & porta Viminalis dicta: & Nomentana, quod Nomentum via ducat. Hodie porta S. Agnetis, ab eius templo, quod olim fuit Baccho sacrum. In quo spectatur arca vastissima ex porphyro, qua nulla Romæ maior. Pueri vindemiam colligentes inscripti sunt. Falso vocant plerique sepulcrum Bacchi.

Via Nomentana longius paullo pons est Numentanus, à Narsere Eunucho sub Iustiniano Imp. ut inscriptio docet, structus.

Inter Nomentanam & Salariam portas Nero Imp. habuit suburbanum, cuius adhuc apparent vestigia: Donauerat Nero liberto, & in eo veritus publicum supplicium, pugione sub papillam adacto, adiuuante Sporo liberto, mortem sibi consciuit.

Porta Querquetulana hodie clausa manet: iuxta apparent mœnia quadrata. Reliquiæ sunt castelli, in quo diuersabantur milites, qui custodia Diocletiani Imp. erant destinati.

In dorso Viminalis Thermae sunt Diocletiani admirandæ vastitatis, ac semidirutæ; nullæ tamen Romæ integriores. In his constituentis quadraginta Christianorum millia per annos XIIII. seruili more dicuntur esse vexata. Diocletianus & Maximianus magno sumptu inchoarant, Constantinus verò & Maximianus absoluerunt, dedicaruntque. Hodie locus dictus, *alle Therme*, & subterraneus locus, *Bocca di*

Therme, receptaculum est aquarum, quæ ad lauacra erant necessaria: Diocletianus etiam Palatium adiecerat: quod restantur ruinae, restudinataque ædificia, quæ supersunt, basesque columnarum ibi repertæ.

Hic celebris illa fuit Bibliotheca Vlpia, in qua elephantini libri asseruabantur.

Ad Thermarum dextram sunt horti Card. Bellaij amœnissimi, fructibusque abundantes. In ambulacris statuae sunt, Iouis, Apollinis, Orphei, Palladis, Bellone, Vertumni, Antinoi, aliorumque Deorum, virorumque illustrium, basibus impositæ. In contignatione verò, duarum Naiadum, Hebes, Vulcani, Ganymedis, Iouis, Apollinis, Sabinæ vxoris Hadriani, Lucillæ, Faustinae iunioris, &c.

Ad alteram Thermarum partem templum est S. Susannæ: olim sacrum Quirino. Romulus enim, Proculo Iulio Alba redeunti, in cælum translatus, ibidem creditur apparuisse. Propterea diuini illi sunt à Senatu honores tributi, templumque positum, vt Deo. Et cliuus qui ad arcum vsque Constantini pertinet, vallis Quirinalis hinc dictus, quòd Quirinus Romulus Proculo ibi occurrerit.

Olympiadis balnea sua habent vestigia non procul à templo S. Laurentij in Pane & perna; vulgò *Panisperna*. Et hic Decius Imperator habuisse palatium fertur.

S. Pudentianæ templum Pius I. Pont. precibus S. Praxedis, eius sororis, constituit: vbi etiam ruinae balneorum Nouati.

In templo S. Laurentij in Panisperna lapis ostenditur marmoreus, religiosè cultus, in quo S. Laurentij assatum corpus & vstulatum repositum est à morte. Quale marmor & visitur in S. Laurentio extra muros. Sepulcrum hic quoque Gul. Sirleti Card. linguarum peritissimi.

A tem-

A templo S. Susannæ via Quirinali horti sunt Rodolphi Card. Carpensis : quibus nihil Romæ amœnlius tunc fuisse Iac. Boifardus audacter pronunciat, imò ne in Italia quidem, aut Neapoli, quæ vrbis hortis loci bonitate præstat: vt ne Toletani ibidem horti superent Carpensēs. Statuæ hîc multæ, vt amplius cxxxvi. idem numerarit : & certè erat Rodolphus vt doctus, sic & Antiquitatis amantissimus, vestigia patris secutus Alberti Pij, Carporû Principis, qui & in Erasinum doctè stylum strinxit. Fons hîc, artis admirandæ, superare omnia videtur. Statuas, qua potero breuitate, recensabo : de situ non admodum laborans, quod transferri soleant signa, imò & migrare in alienas familias, precio empta. Romæ enim cupidè nimium quæruntur.

Ad portam primam Medusæ caput : ad secundam Naturæ simulacrum, variis animalium figuris, & florum : & mammosæ. Hieroglyphicum quid esse dixeris. Ad primos palatij gradus Sphynx est, & Aesculapius è marmore. In corte Hercules clauæ læua innixus, cum exuuiis leonis. Senex quoque ignotus, cum sandaliis. Pallas quoque galeata, & prope coluber se insinuans Vrania hînc, & Tragedia & quinque continenter Termini seu Hermæ, interiectis matronis. Pluto insidens tricipiti Cerbero, & mulier è lapide subnigro.

In cœnaculi porta ad pastoris dormientis basim inscriptio est:

At secura quies, & fallere nescia vita.

Ad fontis ingressum est Hercules, continens manu mala Hesperidum : mox Faunus vtrem premens. Naias Nympha somnolenta ad fontem dormit, puer ponè adstans blandè idcirco arridet. vt hinc artificis diuinum agnoscas ingenium. Ex altera parte mulier vestita, cuius è

L 5

vasculo

vasculo aqua scaturit limpida. Super cisterna hinc inde, Pomona & Flora stant, ad dextram Serapis, è lapide Numidico, basi variegatæ imposita. Ibidem & Iupiter pallio tectus: & capita Medusæ, Palladis, & Iani bifrontis: & in tabula marmorea sculptus est Mithras Persarum Deus, mactans taurum. Ad cisternæ ingressum tabulam marmoream duo viri tenent, cum his litteris ΑΓΛΗΒΟΑΩ ΚΑΙ ΜΑΑΚΒΗΑΩ. In hortuli ingressu, hinc Pallas, illinc mulier est: in porta caput muliebre: & in tabula marmorea Hercules vi comprimens capillos mulieris, quæ in serpentem desinunt. Lernæam paludem, ad quam Hydram Hercules vicit plerique interpretantur. In horto Pallas altera vestita in vrna, variis animalium figuris ornata. Candelabrum ingens triangulare, cum tribus figuris Herculis, Faunæ, & Fortunæ Ad dextram Apollo, cui ad pedes anas est: alterum rursum candelabrum triangulare, cum suis figuris, & Votis Ioui & Syriæ. Ad ingressum vineæ Nereis nympa incumbens vrnæ, sub qua raptus Proserpinæ. Hic Terminus biceps, Domitiani statua, cum leonis spolio, item Palladis & Liuiæ Drusillæ matris Augusti: Apollinis, tripodes duo bene elaborati, Ledæ, Apollinis, Hermaphroditi, & Faunæ, quæ est Bona Dea, statuarum visuntur. In vmbraculis arborum Satyri simulacrum, & Leonis egregium. Sunt & variæ Inscriptiones. Huius Alberti Pij Card. Carpentis palatium est in campo Martio, de quo infra dicemus. Apud Laurentium Rodolphi fratrem videtur & Mercurius petasatus, alter item cum lyra. Hermaphroditus cum cane, Diana succincta, vt venatrix, singulari artificio. Bacchus, & larum quatuor. Tabula marmorea in qua tres sacrificantium habitu matronæ. Capita varia Deorum, & Impp. Traia-

Traiani, M. Aurelij, Catonis, Commodi, Hadriani, Antinoi, Antonini Pij, Septimij Severi, Scipionis Africani, Bruti, Bacchi, Herculis cum leonis exuviiis circa fauces religatis. Inter hortos Carpenses & S. Susannæ templum via arcta & obscura, ad quam ruinæ templi Solis monstrantur.

QUIRINALIS Collis

Dictus à Quiritibus, qui Curibus vrbe Sabinorum cum Tatio Romam migrantes, collem hunc occuparunt. Hodie *Monte di Cavallo*, ab equis summi artificij, quos ibi spectari mox dicam. Diuiditur autem à Viminali ea via, quæ ducit ad portam S. Agnetis.

In hoc monte horti sunt magnificentissimi Ferrariensis Card. quibus nulli Romæ arboribus splendidiore, ut & Sylvæ specië præbeât, & Labyrinthi. Hac re vincunt Carpensis hortos, sed Antiquitatibus & Inscriptionibus priscis sunt inferiores.

In dorso Quirinalis colossæ sunt duorum virorum statuæ, qui frenis duos ingentes equos atque indomitos è marmore retinent. Basi inscriptum leges, opus esse Phidiæ, & Praxitelis. Hinc monti nomen Caballino, Romam ferunt aduectos à Tiridate Armeniorum rege, & Neroni donatos; qui ut peregrinum regem Romano exciperet splendore, Theatrum Pompeij, in quo ludos exhibuit, laminis aureis tridui tantum spacio, sterni curavit. Quam magnificentiam non tam admiratus est rex Barbarus (nee enim Romam orbis opes aduehi ignorabat) quam artificum solertiam atque diligentiam.

Prope est domus religiosorum S. Benedicti, qui S. Pauli ædis sacre curam habent, & è regione ingens Palatium æstibus aptum à Xysto v. exstru-

exstructum. Spectantur & altissimæ testudines, quæ sunt reliquiæ Oratorij Neronis, quod hortis adiunxerat. Frontispicium altè se extollit, quod hodie vocant, *Fronton di Nerone*. Hinc Nero spectauit Urbis incendium, quod per incendiarios clam ipse excitarat, & Christianis imputauit, vt in odium eos S. P. Q. R. adduceret: Edicto etiam publicato, vt qui Christum **DEVM** faterentur, comprehensi & in Neronis hortis flammis excarnificati exurerentur.

In altera Quirinalis parte sunt arcus, fornice, & cellæ subterraneæ plurimæ. Thermarum nimirum reliquiæ Constantini Imp.

Quæ Suburram spectat Quirinalis, sacellum adhuc exstat, in hortis Bartholinorum, fornicatum, tessellato opere ex conchyliis venustissimè exornatum, variorumque figuris piscium. Id olim fuit Neptuno sacrum.

Vicinus ei locus est, qui hodie *Bagnanapoli* vocatur, corrupto vocabulo, ex Balneis Pauli. Hæc enim Paulus Aemilius construi curauit: & Palatium Comitum (hodie *di omni*) ex his ædificatum, & exiles hodie sunt reliquiæ. Turrim autem Comitum Innocentius III. Papa, qui ex hac familia erat, erexit. Altera turris Militiarum structa est à Bonifacio VIII. P. M.

In hac Quirinalis parte domus est Corneliorum, à qua platea dicitur *il via di Cornelij*, & templum S. Saluatoris *di Cornelij*, quod olim Saturno & Baccho sacrum fuit.

A templo S. Saluatoris via ad portam S. Agnetis per dorsum Quirinalis, olim dicta *Alia semita*. Ad cuius dexteram non procul à S. Vitali, ædes Pomponij Attici cum luco erant, teste Corn. Nepote.

In extremo Quirinali & Viminali fuit *Saburra plana*; & ad radices Viminalis templum *Silvani*.

In

In Quirinali summo templum fuit Apollinis & Clatræ, & Sacella Iouis & Iunonis, Capitoliumq; vetus: quorum hodie vestigiū nullum.

Ad S. Susannæ olim forum & domus Sallustij: qui locus hodieque corrupta voce *Sallostrico* dicitur. Horti eiusdem amœnissimi locum illum occupabant inter portam Salariam & Pincianam, colles & valles vtrimque. In horum medio fuit aliquando obiliscus parvus Hieroglyphicis Aegyptiorum noris signatus, & Lunæ dedicatus: nunc aliò translatus.

In descensu Quirinalis versus forum Nervæ, turris est; hodie *Torre meza* dicta: creditur fuisse domus Mæcenatis pars, ad cuius etiam hortos amœnissimos Augustus Cæsar sæpè, vitandorum negociorum gratia, diuertit. Alij templi partem faciunt, quod Soli M. Aurelius dedicavit.

Apud Ascanium Magarozzam, non procul à Comitum turri, capita sunt marmorea Sabinæ mulieris Alexandri Mammææ filij, Hadriani, L. Veri, Claudij Imp. qui Galieno successit, & Bacchi è rubro marmore, & alterius pampinis reuincti: pueri humeris urnam sustinentis. In tabula vir taurum conficiens, mirum opus. Silenus ebrius. Tabulæ item duæ, vbi Hercules rogo impositus spectatur. Termini duo. Martia Otacilla in folio sedens, sedens & Iulia Mamea, vestita. Capita Aesculapij, & colossi, aliæque in Cœlio monte effossa.

Apud Euryalum Siluestram, ad templum Pacis, Bacchus est hedera coronatus. Sabinæ mulieres aliquot intus. Capita Iouis, Augusti, & Hadriani: Hercules, Diana, cum Lunæ cornibus, Bacchus alter pampinis redimitus, scyphum manu gestans. Eudymion, Antoninus Pius; & quæ ad Gallica busta effossa sunt, Hadriani & Antinoi capita, Palladis quoque & Augusti

Augusti Cæs. Diana succincta, cum pharetra ex humeris. Pan saliens. M. Antonij III. viri caput, Cupidinis pueri suavè ridentis, Iouis, Neptuni, Ledaë cum Cygno ludentis, Herculis, Lucretiæ: gladiatoris cum machæa; aliaque vetustatis miranda monumenta.

ITINERIS ROMANI

DIES QVARTVS.

A Burgo rursum per Aelium pontem aduerso Tiberi, venies ad locum qui hodie *Ripeta* dicitur, ad S. Blasij ædem, quæ olim Neptuni fuisse putatur, ab Hadriano Imp. instaurata & ampliata. Hic naufragi tabulas potenti maris Deo suspendere solent, vota que soluere.

In valle Martiæ ad templum S. Rochi Mausoleum Augusti apparet, ab Octauiano extructum sibi sepulcrum, posterisque e familia Cæsarum. Amphitheatrum enim seu Circum à Iulio Cæsare ibi erectum sustulit, & cum sepulcro mutauit. Ambitus ferè adhuc integer est, opere per rhombos distributo: pertinetque ad Sanderinorū ædes, vbi Galeriæ Faustinae caput est elegans. In domo Franc. Sanderini statua est Anteiū mortuum spectans, quam maxime commendat Mich. Angelus. Ibidem Vestalis cum instita; Gladiator; Diana succincta cum pharetra. In pila viri IIII. equos frenis tenentes: prima & quarta inscriptio delera est: in secunda scriptum. HOC EST. in tertia, SIC EST. in quinta, ET CREDE NON LICET. Illinc visuntur Triumphus Amoris, & aprorum venatio. In Mausoleo est Cornucopiæ tenens matrona cum fructibus, & Aesculapius colofseus cum serpente.

In Mausoleo duo erant Obelisci ex ophite
lapi.

lapide Aegyptio, pedes alti XLII. quorum vnus in via Flaminia fuit ante templum S. Rochi, alter terra obrutus in hortis posterioribus.

Circus verò Iulij Cæsaris, quem diximus, ab hac mole vsque ad montis vicini radices erat. Iuxta palatium Augustus habuit, & porticum superbam; Lucumque Diis manibus sacrauerat, à templo B. Mariæ Populi vsque ad Trinitatis.

Sepulcrum Marcelli Mausoleo iungunt quidam, & vestigia monstrant: quæ tamē ad Mausoleum pertinere Boissardus opinatur.

Naumachiam quoque Augustus instituerat in depressiori parte vallis Martiæ, quæ vergit ad collem Hortulorum, in qua ludi fierent nauales. Domitianus eam vetustate collapsam restituit, nomenque suum dedit: qui & Flauię genti templum ibidem collocauit: vbi hodie S. Siluestri templum est.

Vallis Martia dicta est à campo Martio, cuius pars erat depressior. Eius locus à Tiberi versus collem Hortulorum, & ab area Domitiani in Via Flaminia, vsque ad portam Flaminiam.

Via Flaminia (hodie, *El corso*, à cursu animalium ac puerorum stato anni tempore) dicta est à Cn. Flamio Cos. qui Liguribus deuictis eam strauit. Tenditque à porta Flaminia (quæ olim etiam Flumentana, à Tiberi flumine cui adiacet, hodie, *Porta del popolo*) Pisaurum vsque & Ariminum. Extra hanc horti sunt Inscriptionibus pleni, præcipuè Francisci Ragaterij, simulacris ornatur.

Iulius III. De monte Pont. Max. propè portam Suburbanam prædium & vineam extruxit, quæ Romana omnia maiestate superat: & quemadmodum inscriptio ait, *publica communitati fontem irriguum in viam deriuauit. Colles*

autem possidet ad pontem vsque *Mulvium*: qui hodie, *Ponte mole* dictus est.

Ingredientibus occurrit vis magna illustrium virorum, *Hirtij*, *Pansæ*, *Ciceronis*, *Cethegi*, aliorum. In area variæ icones, *Herculis*, *Ganymedis*, *Veneris*, *Apollinis*, *Dianæ*, *Opis*, *Aesculapij*, *Bacchi*, aliorumque, quæ in bacillis ritè collocatæ statuæ sunt.

Fontem hîc posuit, tanti artificij & sumptus, vt nescias artificemne, an Pontificis celsum animum admireris magis. Certè stuporè spectanti præbeat; typû architectis, & Rhetorum hîc campus sit describendi singula, vt conatur *Boissardus*: sed vidisse quâ legisse magis iuvat, nec satiat. Inscriptiones hîc sed nouæ, quibus Dominus carpendi modicè, nō furandi, violandique facit potestatem: quas aut describe, aut lege. Hîc in vicinis collibus ædificia, ad æstiuas inambulationes. Duo obelisci & pyramis altissima. Hortus hîc Inscriptionibus plenus & marmoribus: in quibus est *Terminus* ex alabastro orientali candidissimo, & *Suria* (sic enim *Aegyptij* Naturam vocant) facie velo tecta, & in pectore animalia omnis generis: Gradus vndique, significans arcana Naturæ ignorari, ex effectis animalium cognosci, & labore ad eam cognoscendam ascendi posse. Maior hinc hortus est, vineis ac vitibus confitus, cum *Terminis* ingentibus, qui sunt *Hermæ*, à Græcis sic *Mercurij* nomine appellatæ: vt *Alcibiadis*, *Socratis*, *Aristophanis*, &c. quas *Tibure* effossas statuas in *Hadriani* villa, Româ allatas fuisse doctis assentior, edideruntque imagines *Achilles* *Statius Lusitanus*, & bis *Fulvius Ursinus Romanus*, homo Antiquitatis, omnisque adeo eruditionis princeps.

Vlterius pons est *Mulvius Tiberi* impositus, hodie *Ponte de Mole*: ad quem *Maxentium* vrbis

bis tyrannum pugnando vicit Constantinus Magnus: qui ne in triumphum duceretur, equo in flumen se præcipitavit. In Constantini verò honorem Arcus erectus est, qui est inter amphitheatrum (vulgo Coliseum) & Septizonium Seueri.

Porta Flaminia in urbem reuerso occurrit Arcus Domitiani, vulgò *Di Portugali* (à Lusitanæ legato, qui iuxta habitavit) vel Tripoli dictus, ad Templum S. Laurentij in Lucina. Rudis est fabrica, ingens tamen est hinc Domitiani statua, præterea nihil; quam tamen alij Claudij Imp. esse volunt, eique arcum dedicatum.

Templum S. Laurentij in Lucina, olim fuit Iunonis Lucinæ, quam puerperæ venerabatur, si partum enixæ essent.

In ædibus Pauli Ponti, via Flaminia aper Calydonius à Meleagro cæsus: quod simulacrum quingentorum ducatorum precio vendi non potuit, propter operis excellentiam. Ibi- dem Hercules cum spolio leonis; Apollo, Pomona, Cupido, Silvanus, Diana phætrata, Meleager alter mutilatus, Pallas, Hermaphroditus, Adonis, Nox seminuda, coronata stellis. Atalanta cum aprino capite, Silenus barbatus, hederaque redimitus. Capita hinc Poppææ vxoris Neronis, Drusi fratris Tiberij, Iouis, pueri ridētis, & alterius galeati; duarum mulierū incognitarū, item Iani bifrontis; Tigres ænei duo. Hæc omnia inuenta extra Urbem in vinea ad S. Laurentij extra muros.

Apud Franc. Aragonium in eodem vico Populi, varia monumenta marmorea. Pueri item & Naiadis nymphæ urnam tenentis, Pomonæ item, aliaque.

In domo quæ fuit Card. Sarmoneti, colossæa statua visitur, & Hercules, cum claua, & leonis

exu-

exuuijs; ad cuius pedes iacet taurus. Senex Aolatus, & Nympha.

Apud Ambrosium Liliū ad radices collis Hortulorum Tabula pulchra Regis iudicantis in tribunali: nisi fortè contentio est Neptuni & Palladis. Hercules quoque iuuenis iubis tenens caput equinum.

Campus Martius, qui olim extra mœnia erat, locus à Quirinali ad Xisti pontem & Tiberim pertinens. In eo iuuentus Ro. exercebatur armis ad bellum: & comitia fiebant creandis magistratibus.

Obeliscus è regione ædis B. Mariæ Populi, portæque Flaminiae spectatur, notis & litteris Hieroglyphicis illustris. Olim medio in campo Martio erectus stabat, post prope templum S. Laurentij in Lucina iacuit in cellis vinariis. Hunc Augustus Cæsar ex Hierapoli transferri Romam iussit, cum aliis duobus, quos in Circo Maximo statuit: Plinius altam scribit ex pedi & à Marfodite sculptum, in eoque Philosophiæ Aegyptiorum interpretationem contineri. Basi inscriptum legitur, quod & Iosephus Castalio I. C. commentario Romæ explanauit:

CAESAR DIVI. F. AVG.

PONT. MAX. IMP. XII.

COS. XI. TRIB. POT. XIV

ÆGYPTO IN POTESTATEM

P. R. REDACTA

SOLI DONVM DEDIT.

Apud Antonium Palosum prope Doganam veterem, statua equi impingentis, multi artificij. Capita item Drusi, Iulæ Aug. filiæ, Galeriæ, Faustinae iunioris, vxoris M. Aurelij Hadriani, Bruti prisci, Domitiani, Galbæ, & Sabinae Hadriani: Herculis quoque, Bacchi, Siluani, & Mercurij: & in marmorea tabula Tiberij Cæsaris triumphus expressus.

Apud

Apud Iac. Iacobatium mulieris ignotæ statua. Capita Hadriani, Neruæ, M. Aurelij, Antonini Pij, Scipionis Africani, & gladiatoris. Deorum quoque Iouis, Panis, Veneris marmoreum, & alterum æneum, aliaque visu digna.

Apud Marcum Casalem Antiquitatis perstudiosum statua muliebris colossa, & viri altera; Bacchum esse putant, alij Apollinem, qui ibidem & integer est & pharetratus. Mulier copiam cornu tenens. Sed præceteris elaboratissimum caput Iulij Cæsaris seruat, quod precio negat aestimari posse: imò Capitis illius dominum (ne heredes venderent aut alienarent) domum cum hortis proximis possidere testamento iussit. Clauditur itaque seruaturque in armario, peregrinis tamen ostendunt heredes non inuiti, si qui his delectentur Antiquitatis monumentis.

Forum habuit Antoninus Pius Imp. in campis Martij ea parte, quæ vulgò vocatur *La piazza di Sciarra*. Altissimam hinc Columnam cochlidem idem erexit, altam pedes CLXXV. Fenestellas habet LVI. quæ lucem intus præbent. Lapidibus confectam XXVIII. quidam volunt. At *Mihi non liquere* pronuncio. Gradus enim rupti sunt, neque ascensus in superiora, ut in ea quæ Traiano est dicata, patet. Exterius continet Antonini res gestas, excellenti figurarum sculptura. Locus hodieque à Columna illa, in *Colonna*, appellatur.

Ad templum S. Stephani in Truglio, columnæ illæ XI. reliquæ sunt porticus, quam in suo foro M. Antoninus Pius struxerat, palatio suo coniunctam, quod ab hoc templo S. Stephani usque ad Pantheum pertinebat.

Inter columnam Antonini & fontem Aquæ Virginis erant Septem campi Martij, sic dictæ, quia vallatus locus erat denso tabulato, in quem

popu-

populus Ro. conueniebat magistratibus creandis suffragia laturus. Ouilia quoque dicta, ab ouium inclusarum similitudine. Huc Tribus in Comitijs conueniebant.

Collis ille editior inter Columnam & S. Laurentium in Lucina, hodie *Monte Acitorio* corruptè fortasse appellatur, quasi Mons citatorum, in quem è Septis singulis Tribus post lata suffragia se recipiebant. In eodem colle fuit Curia publica, qua hostium legati accipiebantur, quibus Urbem ingredi non licebat, nec in Græcostasi diuersari: quæ, vt dixi, fuit prope Comitium & Rostra, ad forum Romanum.

Aquæ Virginis fons est proximè, humili & depresso aquæductu, per cuniculos & tubos à vicinia pontis Salarij per portam Collinam, sub Hortulorum colle, & per Martium campum influens: hodie *Fonte di Treio* vocatur. Huius aquæductum instaurasse Nicolaum v. Pont. titulus ibidem indicat: solaque hæc aqua de tot Aquæductibus olim tanto sumptu in Urbem inductis, ciuium vsui superstes mansit.

Ad populi Ro. Septa via erat fornicata, in qua templum Neptuni & Claudij amphitheatrum, cuius hodie nulla vestigia.

Ad aquam Virginem templum quoque habuit Iuturna, soror Turni regis Rutulorum, nympha antiquitus inter Napæas habita, & inter Indigetes, quæ agrorum cultum iuuare credebatur: vnde nomen ferè conditum.

Domi Iacobi Colotij de Iesi statuæ sunt & Inscriptiones variæ. Iuxta est Arcus è lapide Tiburtino, qui pertinet ad Aquam Virginem, cum hac Inscriptione: TI. CLAVDIVS DRVSI F. CAESAR AVGVSTVS. cetera tibi describe, ex fide tamen bona, ne quid peccet scriptura. In fonte hi versus leguntur: Sub statua Nymphæ, quæ tamen ablata est:

Huim

Huius Nymphæ loci sacri custodia fontis

*Dormio, dum blanda sentio murmur aquæ:
Parce meam, quisquis tangis caua marmora, som-
nium*

Rumpere; siue bibes, siue lauere, tace.

Pompilius Narus statuas habet Herculis & Veneris, in vinea sua collis Hortulorum re-
pertas.

In monte Acitorio ædes sunt Gaddiorum, olim Card. Gaddi. Hic illustrium capita, & Augustorum:

Iulij Cæsaris,	Alexandri Mammææ,
Octauiani,	Pyrrhi regis Epir.
M. Agrippæ,	Claudij,
Septimij Seueri	Aureliani,
Getæ,	Antonini Caracallæ,

Philippi Imp. è serpentino lapide viridanti. Statuæ item Antonini Pij, Galerix Faustinx, M. Aurelij, Faustinx iunioris, L. Veri, Traiani, Hadriani. Rursum Apollo arcum tenens, Cupido dormiens in claua Herculis & leonis ex-
uiis. Tabula hinc ostenditur limbo inaurato, cuius precium ob marmoris excellentiam æstimari non potest: aliaque *κευήλια* gemmarum, & lapidum in Musæo seruantur.

Apud Desiderium Vrsacium, ad S. Magdalene & Pantheon, Dianæ statua, vel Orcadis nymphæ, capreoli pellem tenens; & Orpheus mutilus, aliaque visuntur.

Apud Antonium Gabrielem ad S. Mariæ supra Mineruam, capita sunt Tiberij, Traiani, Germanici, Commodi: Hermaphroditus item & Drusus, quæ alij Romulum faciunt in Thermis Antoninianis repertus, cum Remi capite, quod ad magnum Etruriæ ducem missum. Ibi-
dem caput Pythagoræ antiquissimum, Catonis, Lucillæ, Otacillæ, M. Agrippæ, qui Pantheon
con-

condidit: M. T. Ciceronis, Bacchi, Cupidinis, Eratūs Musæ, Cæsoniæ, Faustinae, Termini, Satyri, & reliquorum.

Præter cetera Romæ spectandum maximè palatium est Cardinalis Rodolphi Pij Carpenſis, in campo Martio: de cuius hortis supra dicere memini in Quirinali. Liber foret si quis omnia depingat, omnia colligat: quod utinam aliquis præſtet. Nos recensēbimus pauca de multis. In hortulo Termini v. Nilus cum crocodilo, Nar fluvius; Matrona brachium serpente implicatum habens: vnde Cleopatram quidam putarunt. Museium illi triplex. Hic simulacra Apollinis, Dianæ, Cereris, Atys pastoris Idæi, & aliorum. Vrnæ ex cocto lapide toto palatio inter statuas appositæ, aspectu pulchræ. Libri duobus locis antiquissimi in membranis scripti, Græci, Latini, Hebræi, Arabici. Ad dextram capita Galeriæ Faustinae, Iuliæ Cæsaris Aug. F., Antoniae, Cupidinis. Inscriptiones marmoreæ variæ. Tabula vna è lapide bisalthe nigro & densissimo, notis Aegyptiis illustris. Ad læuam capita Iuliæ Mammææ, pueri ridentis, mulieris ornatae calatica, vel mitra Syria; Herculis, Fauni. Inscriptiones rursus plurimæ: Alexander Magnus in tabula, cum puero alato. Canopi caput ex lapide Aegyptio viridi, & Iouis Hammonis. In secundo Museo Vasa omnis generis, capita Antonini Caracallæ, Iuliæ Titi filiae, Galbæ, Numæ Pompilij, Domitiani, Septimij Severi, Philippi Imp. & aliorum. Libri rursus antiqui, cum in membranis scripti, tum in papyro Aegyptia. Inscriptiones quoque & Epitaphia pretiosis in lapidibus. Tabula grandis marmorea cum Græca inscriptione. Hic puer sedēs; & Alexandri M. quasi morientis caput. Item Bruti caput, hoc addito Elogio:

*Quæ tibi cumq; mei potuerunt pignora nati
Nata dari, populo sunt sacramenta data:
Et volui maiora nimis, sed cura meorum
Fida tui prohibet me cinerem esse rogi.*

Ad dextram portæ, Venus est, cuius artificium superat reliqua omnia quæ Romæ sunt: neque abs re (nec enim integra) creditur esse Venus Gnidia celeberrima veterum scriptis. Iuuenis quoque non minoris artificij, cum musculis, adeo elegans, vt artificum oculos non satiet. In cœnaculo colosseum mulieris caput, & L. Veri iuuenis, & adulti, Poppeæ Sabinæ, Hadriani, Anniij Veri, & Græci hominis, Termini ex marmore æmathite; Satyri, Cupidinis. Hic & præstantiss. Italiæ pictorum imagines conspiciuntur, Raphaëlis Vrbinatis, Michaëlis Angeli Bonaroti, & aliorum. Marmora quoque inscripta variis & characteribus & linguis. In tertio Museio pulcro ordine sunt capita virorum illustrium LXXVI. quorum XIII. maiora summi artificij, ex orientali marmore candidissimo: vnum Veneris, duo vetularum, totidem Herculis, vnum Palladis, &c. Hic &, Satyrus & puer plorans, quibus nihil tota Vrbe est elaboratius. Simulacrum ostenditur Cybeles ex marmore nigro Aegyptio, & Suria siue Naturæ ex candidissimo, cum mammis & animalibus, facie tamen nigra. Item Anubis cynocephalus. Terminus hæc receptacula sustinet. Hercules item, Satyrus ex æmathite lapide, cornu inflas. Fauni statua, & Socratis, rarum opus & admirabile. In vase æneo sculpti pueri piscantes. Apollo, & gladiator, aquila, taurus, &c. Hic & velut armamētarium omnis generis armorum. Illud affirmare possim, Romam nihil possidere magnificentius, nihil admirabilius, quàm quæ Rodolphus Card. Carpenis vir doctus iuxta ag

hu-

humanus collegit: vtinam ea heredes seruent, nec, vt sæpè fit, distrahant, vel donent: exterofq; arceant, ne inspicere possint, ignauia, vel odio adducti.

Apud Dominicū Capotiū, in plateæ Sciarre principio, varia simulacra sunt: Palladis vestitæ, & Dianæ. Capita Iunij Bruti, qui Tarquinium Roma exegit, Octauij Augusti, Macrini, Hadriani, Antinoi, Septimij Seueri, Iuliæ Mameæ, Alexandri Seueri, Cleopatrar, Veneris, Herculis, Apollinis, Siluani, pueri plorantis, Iani bifrontis, Parthorum regis captiui, & Bacchi infidentis vasi. Quæ omnia reperta in vinea eiusdem Dominici extra portam S. Ioannis, qui locus dicitur vulgò Basiliolo.

COLLIS HORTVLORVM

Extenditur ab æde S. Siluestri vsque ad portam Pincianam, siue Collinam, secundum Urbis mœnia: quamuis & alij eius magnitudinem producant vsque portam Flaminiam. In hoc colle Pincius Senator olim magnificentissime habitauit, vnde collis, & porta vicina *Pinciana* dicta: Domus eius vestigia in mœnibus apparent. In eodem colle & Domitiæ gentis sepulcrum fuit, quo conditus & Nero tyrannus. In summo colle concameratio est seu fornix, aut arcus, pars templi Solis: Iuxta humi iacebat obeliscus ex lapide Thasio factus cum titulo: SOLI SACRVM.

Templum S. Trinitatis, monachorum Gallorum, Minimorum, à Ludouico xi. Gall rege constructum, in quo Cardinalium aliquot sepulcra, & M. Ant. Mureti hominis disertissimi, ad summam aram cernas.

Ad Collinam portam non procul à templo S. Susannæ, Salustius hortos, vt dixi, amœnissimos habuit, atque ædes, quarum ruine spectantur

in valle, qua itur ad Salariam. Horti porrige-
bantur per colles inter portam Pincianam &
Salariam. Obeliscus hinc quoque fuit, nunc alio
translatus, non adeo magnus, Lunæ facer, Hie-
roglyphicis signis notatus. Locus nomen ferè
retinet, *Salostrico*.

Campus sceleratus, seu via scelerata, in qua
Virgines Vestales quæ stupro violatæ essent, vi-
uæ defodiebantur; erat à porta Collina sub edi-
bus & hortis Sallustianis vsque ad portam Sa-
lariam.

Salaria porta, quæ & Quirinalis, Collina,
& Agonalis dicta, digresso ad sinistram viæ Sa-
lariæ, ruinæ se offerunt templi Erycinæ Veneris,
quæ à matronis Augusto mensè colebatur vt
Verticordia, quæ maritos vxoribus conciliaret.
Hic & ludi Agonales fiebant, vnde etiam portæ
nomen.

Tertio ab Vrbe lapide pons est Anieni impo-
situs, integer adhuc, à Narsete, vt Inscriptio lon-
ga docet. Ad hunc pontem ferunt Annibalem
imbrium inundatione perterritum, soluto obsi-
dio, castra mouisse ab Vrbe. Hic inferius Tibe-
ri Anio miscetur, ibique Torquatus gigantem
Gallum superauit, & à collo torquem aureum
destraxit: vnde & Torquati nomen adhæsit. Ob-
seruandum, Tiberinam aquam multis annis in-
corruptam seruari solitam, suauissimam & salu-
berrimam, quoties hauritur paulò supra Urbem
vsque ad mare. Accidit hoc ex mistione Tibe-
ris cum Aniene: quoniam hic aquas habet mul-
to infectas nitro, quod ne putrescat prohi-
bet. Quique Tiberim supra Anienis ostia acco-
iunt, vtriusque aquas Romano more, ne cor-
rumpantur, miscent. Inter Anienis arenas le-
guntur amygdala, anisum, feniculum, aliaque
in petram versa, vt in Romanorum conuiujs
in delicijs sint, ludantque arripientes, putantes

se dulciaria tragemata arripere, vocaturque pas-
sim, *Confetti da Tioli*. Superioribus quoque
annis corporis cadaver humani cœsum, & in flu-
men Anienem proiectum arboris radici adhæ-
rens in lapidem conuersum est, & à putrefa-
ctione alienum, vt Titus Celsus, Patricius Ro-
manus, à se visum affirmat.

Ad Salariam portam templi Honoris reli-
quiae sunt: Item suburbanę domus Neronis, vbi
Sporo liberto adiuuante, adacto sub papillam
pugione sese interemit, cognito se à Senatu ad
pœnam quari.

In vrbe, ad vallem collis Hortulorum, & Qui-
rinalis radices templum est S. *Nicolai de Archemo-
ris*; sic dictum, quia olim eo loci forum fuit Ar-
chemorij.

Rursus ad hortos Carpenscs, camerae sunt, &
fornices longo ordine. Alij minij officinas, quę
ibi ad Circum fuerunt, fuisse putant: alij mere-
tricum sedem, Floralibus ludis, qui Florę in Cir-
co fiebant.

Ad templum xii. Apostolorum leo marmo-
reus erectus est, singularis artificij opus. In
æde Columnarum marmor *Melissæ* mulieris,
vt habet inscriptio, ostenditur.

Ad S. Mariam in via, apud Franc. Arago-
nium, in hortulo ad fontem Nilus est sinistra
innixus crocodilo: vtrumque duę statuę togatę.
Hinc capita plurima, rursus xxi v. capita in
altero hortulo.

Apud Hieronymum Frangipanem Cupido
alarus, Statuę i v. & Hercules. In pila siue arca
sculptum est iudicium Paridis de formę præ-
stantia Iunonis, Palladis, ac Veneris. Mulier
item laruam tenens, &c.

Apud Hieronymum Celotium ad S. Ma-
riam in via, Nympha est dorso monstri marini
insidens, Dorden alij, alij Galatheam faciunt.
Tabu-

Tabula marmorea cum tauris duobus, quos vi-
 ti duo cornibus retinent. Altera in tabula, Iu-
 piter cum apro quem canis tenet. Victoriæ
 quoque duæ signum. Inscriptiones item, &
 marmora varia.

Buffallorum ædes sub Quirinali, parvæ qui-
 dem sed refertæ monumentis Antiquitatis. Si-
 gna hic Apollinis, Veneris cū Cupidine, Iouis,
 Iunonis, aliorumque Deorum. Capita Iouis,
 Palladis, Apollinis, Bacchi, Martis, Herculis,
 Mercurij & Aesculapij. Hortulus optimè con-
 situs est exoticis arboribus. Palmæ multæ qui-
 dem Romæ, sed dactylos tantum ferunt in hor-
 tis S. Mariæ populi, & Transiberinæ. Sunt hinc
 arborum interuallis, colossæ statuæ, Cerberi tri-
 cipitis, & Tigridis. Statuæ Dianæ, Pomonæ,
 Sacerdotis Flaminis, Veneris, Herculis, Sabinæ
 mulieris, Persæ serui è lapide precioso. In cu-
 biculo Marij septies Cos. Tiberij, M. Aurelij,
 Commodi, Maximini Augustorum, Græci alicu-
 ius illustris: Scipionis Africani, Hadriani Imp.
 Mox Herculis, Vespasiani, M. Aurelij, Getæ
 Imp. Antonini Pij duæ statuæ, Lysia quoque
 Atheniensium oratoris, hoc titulo ΛΥΣΙΑΣ. Ad
 horti extremum tabula marmorea, in qua tres
 Charites expressæ. Fons horto est additus, ex to-
 phis marinis efformatus affabre, in speciem ru-
 pis naturalis, tantæ pulcritudinis, ut nihil spe-
 ctari possit elegantius. Conchylia hinc pre-
 ciosa, margaritarum splendore, & cochleæ In-
 dicæ, colore Iridis, & vnionum. Rupes arbori-
 bus integitur atque inumbratur. Tres hinc Mu-
 sæ, & Caracalla Imp. In loculis verò repositi
 Demetrius, Maximinus, Philippus, Claudius.
 Per tubos aquas rupes eiacularur limpidis-
 simas. Lapidum hinc varia genera, tessellato
 opere. Opus sanè admirandum & mirum qui-
 dem, sed pulcritudine par fonti Iulij 111. Pont.

in vinea extra portam Flaminiam, de quo fonte initio huius diei agere meminimus.

DE COEMETERIIS

VRBIS ROMAE.

Ex Onuphrio Panuinio.

CAP. IX.

Coemeterium omnium vetustissimū *Ostrianum*, via Salaria ad tertium ab Vrbe lapidem, in quo beatus Petrus Apostolus baptizasse dicitur, de quo Protonotarius S. R. Eccl. in actis Liberij Papæ c. 3. sic ait: Erat non longè à Cœmeterio *Novelle*, ad tertium miliarium ab Vrbe, via Salaria Cœmeterium *Ostrianum*, vbi Petrus Apostolus baptizauit.

Cœmeteriū *Vaticanum* iuxta templum *Apolinis*, & *Neronis circum*, via triumphali situm in hortis *Neronianis*, vbi nunc est *Basilica S. Petri*. Hoc Cœmeterium præter sepulcra habebat fontem *Baptisini*, qui non omnibus cœmeteriis communis erat.

Cœmeterium *ad Nymphas*, in prædio *Seueræ* via *Nomentana*. lapide ab vrbe inter septem & octo, in quo sepulta fuerunt corpora sanctorum martyrum *Alexandri Papæ* & cætera.

Cœmeterium vetus, à Papa *Calisto* ampliatum, ex eius nomine appellatum est, via *Appia*, lapide ab Vrbe secundo, sub basilica *S. Sebastiani* situm: in eo Cœmeterio erant catacumbæ, vbi aliquando iacuerunt corpora sanctorum Apostolorum *Petri* & *Pauli*.

Cœmeterium *S. Soteris* Papæ, Cœmeterio *Calisti* vicinum fuit.

Cœmeterium *S. Zepherini* Papæ, via *Appia* propè catacumbas, & Cœmeterium *Calisti*.

Cœ.